

Promjene diskursa o smrtnoj kazni u SR Hrvatskoj 1980.-1990.

Šegović, Katarina

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:963784>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-01**



Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)



Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

Katarina Šegović

PROMJENE DISKURSA O SMRTNOJ KAZNI U SR HRVATSKOJ 1980.-
1990.

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2024.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

PROMJENE DISKURSA O SMRTNOJ KAZNI U SR HRVATSKOJ 1980.-
1990.

DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Krešimir Petković

Studentica: Katarina Šegović

Zagreb, 2024.

IZJAVA O IZVORNOSTI

Izjavljujem da sam diplomski rad „Promjene diskursa o smrtnoj kazni u SR Hrvatskoj 1980.-1990.“, koji sam predala na ocjenu mentoru prof. dr. sc. Krešimiru Petkoviću, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekla ECTS-bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkog kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Katarina Šegović

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Teorijski pregled	2
3. Diskursi o smrtnoj kazni u svijetu	3
4. Ključni međunarodni dokumenti o smrtnoj kazni	6
5. Abolicionistički pokret po pitanju smrtne kazne	8
5.1 Abolicionistički pokret u SFRJ	10
6. Argumenti za i protiv smrtne kazne	11
7. Povijest i razvoj smrtne kazne u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji	12
8. Zakonski okvir i primjena smrtne kazne	17
9. Crkva i smrtna kazna	20
10. Utjecaj medija	23
11. Utjecaj povijesnih okolnosti i kulturnih događaja na percepciju o smrtnoj kazni	26
12. Zaključak	27
13. Literatura	30
14. Izvori	33

Popis ilustracija

Tablice

Tablica 1. Broj izrečenih smrtnih kazni u Jugoslaviji od 1977. do 1982. godine	15
Tablica 2. Broj izrečenih smrtnih kazni u Jugoslaviji od 1983. do 1987. godine	15

1. Uvod

Narodna Republika Hrvatska je 1963. godine preimenovana u Socijalističku Republiku Hrvatsku sukladno ustavnim reformama u okvirima jugoslavenskoga komunističkog poretka iste godine. U razdoblju između 1980. i 1990. godine Socijalistička Republika Hrvatska (SR Hrvatska) doživjela je brojne društvene, političke i pravne promjene. Jedno od najkontroverznijih fenomena u to vrijeme bila je smrtna kazna. Smrtna kazna bila je sastavni dio pravosudnog sustava, a njezina svrha bila je očuvanje društvenog reda i mira, sprječavanje budućih prekršaja, sl. Iako je smrtna kazna bila sastavni dio društva, počela se dizati prašina oko opravdanosti njenog provođenja. Bila je predmet brojnih javnih rasprava i pravnih debata. Same promjene u stavovima prema smrtnoj kazni nisu bile slučajnost već su bile odraz dublje transformacije jugoslavenskog društva i politike.

Smrtna kazna je u SFRJ bila regulirana kroz specifične zakonske odredbe koje su bile u skladu s duhom i pravnim okvirom tog vremena. Naime, iako je već započeo trend demokratizacije u pojedinim dijelovima svijeta, on još uvijek nije uzeo zamaha u SFRJ. Tijekom 1980-ih godina smrtna kazna bila je još uvijek sastavni dio zakonodavstva unutar države, no njezinom primjenom počinje se širiti sve veće nezadovoljstvo. Naime, osamdesete godine bile su obilježene intenzivnijom propagandom ljudskih prava i sloboda te međunarodnim reformskim trendovima poput abolicionizma¹.

Za razumijevanje ovog procesa iznimno je važno analizirati pravni okvir te zakonske odredbe oko nje, ali i praksu te samu primjenu smrtne kazne. Iako je smrtna kazna bila sastavni dio pravosudnog sustava SFRJ, različite republike i pokrajine imale su različite pristupe smrtnoj kazni. Ovaj rad bavit će se definiranjem smrtne kazne te njenom primjenom u SR Hrvatskoj. Uključivat će pregled zakonskih dokumenata, pravnih izvještaja te povijesnih analiza. Također, analizirat će se ključni događaji koji su utjecali na promjene o stavovima te na samu izmjenu zakona o smrtnoj kazni. Nadalje, vrlo važan faktor bio je i utjecaj medija te pritisak međunarodnih organizacija. Koristit će se komparativna analiza kako bi se moglo doći do shvaćanja njenog ukidanja. Također, važan izvor bit će radovi pravnih stručnjaka, teoretičara, politologa, povjesničara te teologa kako bi se mogao dobiti sveobuhvatan uvid u ovu kompleksnu temu. Dakle, glavno istraživačko pitanje ovog rada glasi „Kako je došlo do postupnog ukidanja smrtne kazne u Hrvatskoj tijekom razdoblja od 1980-ih do 1990-ih, i kako

¹ Abolicionizam se može definirati kao „pokret protiv smrtne kazne, a abolicionistima se zovu protivnici smrtne kazne, tj. oni koji traže njeno ukidanje (smrtnakazna.rs, 2023).

se javni diskurs i percepcija ove kazne mijenjala s vremenom, posebno u kontekstu promjena u kaznenoj politici?“

2. Teorijski pregled

Od samih početaka ljudskog života postojali su različiti načini kažnjavanja pojedinaca. Smrt kao kazna nije bila strana našim precima, već naprotiv. To je bio vrlo efikasan i čest način kažnjavanja. Hamurabijev zakonik, čest običaj žrtvovanja ljudi, kažnjavanje smrću zločin protiv države od strane Rimljana, ubojstva kršćanskih fanatika, sl. samo su neki od primjera brutalnih kažnjavanja u prošlosti (Pekić, 1928:6). No samu „genezu smrtne kazne treba tražiti u krvnoj osveti koja je bila dominantan oblik reakcije protiv izvršilaca društveno opasnih djela u rodovsko-plemenskoj zajednici“ (Tomić, 1985:9). Cilj smrtne kazne oduvijek je značio osvetu za počinjena djela. No problem je bio u tome što krvna osveta nije bila pravno regulirana. Došlo je do povećanja smrtnih slučajeva pa je zbog toga postojala potrebna za pravnom regulacijom. Postojala je potreba prelaska krvne osvete iz privatne u državnu sferu. Dakle, „država, preuzimajući ustanovu krvne osvete, oduzima joj karakter privatne reakcije i dovodi je u sklad sa konkretnim društvenim shvaćanjem o kazni“ (Tomić, 1985:10).

Smrtna kazna može se definirati kao „kazna oduzimanja života počinitelju kaznenoga djela“ (enciklopedia.hr, 2024). No smrtnu se kaznu može definirati i kao „zakonom predviđeno lišavanje života osobe, koja se izriče nakon što je osoba proglašena krivom za počinjenje (određenog) kaznenog djela“ (Marušić, 2016:75). Kroz povijest ona se „izvršavala na različite načine, spaljivanjem, davljenjem, dekapitacijom, vješanjem, strijeljanjem, u plinskoj komori, na električnoj stolici, smrtonosnom injekcijom i dr.“ (enciklopedia.hr, 2024). Ovaj fenomen može se shvatiti kao jedno od najizazovnijih pitanja u pravosudnim sustavima diljem svijeta te za sobom povlači brojna etička, moralna i pravna pitanja koja dijele društvo. Primjena smrtne kazne doživjela je svoj vrhunac neposredno prije Drugog svjetskog rata dok je nakon njegovog završetka njeno korištenje slabilo (Baumgartner i sur., 2001:23). Iako je u današnjici smrtna kazna ukinuta ili smanjena u većem dijelu svijeta, ona i dalje ostaje prisutna u nekim državama², među ostalim u Sjedinjenim Američkim Državama, Kini, Japanu, Iranu, itd. Najviše smrtnih kazni izvršeno je u Kini no pravi broj nije poznat široj javnosti zbog toga što se to vodi pod državnim tajnom (amnesty.org, 2024). Iran i Saudijska Arabija su također poznati po velikom

² Prema Svjetskoj koaliciji protiv smrtne kazne (WCADP), u 2023. godini je postojalo „112 abolicionističkih te čak 55 retencionističkih zemalja“ (worldcoalition.org, 2024).

broju izvršenih smrtnih kazni, čak „89% svih prijavljenih pogubljenja dogodilo se u tim državama, ne računajući Kinu“ (amnesty.org, 2024).

U teorijskom pregledu vrlo je važno naglasiti kako postoje određene teorije koje se bave pitanjem smrtne kazne. Prva koja je važna je retribucija, a to je „teorija prava koja smatra da je kazna, ako je odmjerena i ograničena, moralno prihvatljiv odgovor za zločin“ (Marušić, 2016:77). Najpoznatiji predstavnik smjera u moralnoj, pravnoj i političkoj teoriji je Immanuel Kant koji smatra kako je „kazna, pa i smrtna, kategorički imperativ te da osim pravednosti, kazna ne smije imati nikakvu drugu svrhu, a naročito ne smije tretirati čovjeka kao sredstvo za svrhe drugoga nego ujedno kao svrhu i cilj“ (Marušić, 2016:79). Njemački filozof Hegel dijeli mišljenje sa Kantom te „odbacuje mogućnost zastrašivanja i popravljivanja drugih preko kazne jednoga, te smatra da kazna treba biti njegovo pravo ('izbor') jer se čovjeka treba poštivati kao umno biće, a ne kao štetnu životinju“ (Marušić, 2016:79). Njihovo je mišljenje kako bi kazna trebala biti proporcionalna težini zločina te time oni zapravo odbacuju rehabilitaciju kao svrhu kazne (Marušić, 2016:79).

S druge strane, Jeremy Bentham, zajedno sa utilitarizmom, govori kako bi se fokus trebao staviti na sprječavanje budućih zločina te rehabilitacije počinitelja (Marušić, 2016:80-81). Abolicionizam pak ne podržava smrtnu kaznu ni u kojem slučaju. Abolicionisti smatraju kako je smrtna kazna besmislena i neučinkovita. Cesare Beccaria bio je jedan od najpoznatijih abolicionista no o njemu će biti više riječi u nastavku ovog rada. Marušić (2016) u svome radu dolazi do zaključka kako po njemu argumenti protiv smrtne kazne daleko nadmašuju one koji idu u njenu korist. Također, dolazi do zaključka kako se smrtna kazna svodi na primitivnu odmazdu, a da to ni u kojoj mjeri ne pogoduje pravednom kaznenom sustavu. Važno je uzeti u obzir i različite perspektive koje podrazumijevaju učinak smrtne kazne na stopu kriminala. Marušić naglašava kako smrtna kazna ne smanjuje stopu kriminala te da upravo zbog toga nije potrebna (Marušić, 2016:93). S druge strane, Ehrlich (1975) u svojoj analizi dolazi do zaključka kako smrtna kazna može imati odvraćajući učinak od zločina, tj. da može smanjiti stopu ubojstava (Ehrlich, 1975:416). No Ehrlich također naglašava kako rezultati njegovog istraživanja nisu konačni, tj. da zahtijevaju oprez zbog nedostatka podataka te složenosti brojnih čimbenika koji utječu na kriminal (Ehrlich, 1975:416).

3. Diskursi o smrtnoj kazni u svijetu

Nakon Drugog svjetskog rata još se više počelo zagovarati ukidanje smrtne kazne. No zanimljivo je kako je smrtna kazna u isto vrijeme počela biti popularna za kažnjavanje zločinaca

iz ratova. Postojao je problem odredbe statusa smrtne kazne po državama. Kao što je već naglašeno, nisu sve države u svom pravosudnom sustavu koristile instrument smrtne kazne, a u nekim državama to je bila sasvim normalna praksa. Naime, u ono vrijeme postojali su savezi država poput Sovjetskog saveza koji su se raspadali te kako su zemlje proglašavale samostalnost, one su same imale mogućnost rješavanja ovog pitanja koju su često i koristile. Također, neke zemlje su više puta kroz svoju povijest ukidale i uvodile ovaj instrument.

Janković (1985) u svojoj knjizi nudi klasifikaciju zemalja s obzirom na status smrtne kazne prema kojoj države dijeli u ukupno pet kategorija, a to su retencionističke, abolicionističke *de facto*, abolicionističke *de iure*, abolicionističke za običan kriminalitet te podijeljene države (Janković, 1985:98). Zemlje abolicionističke *de iure* su „zemlje u kojima smrtna kazna po zakonu (odnosno ustavu) ne postoji ni za jedno krivično djelo i ni pod kojim okolnostima, a neke od njih su Austrija, Danska, Dominikanska Republika, Francuska, Finska, Portugal, Panama, Švedska, Kolumbija, itd.“ (Janković, 1985:98). Zemlje abolicionističke *de facto* su zemlje u kojima zapravo u zakonodavstvu postoji smrtna kazna no ona se ne izriče, a ako se dogodi iznimka da je sudovi izreknu, optuženik dobije pomilovanje (Janković, 1985:98). Neke od zemalja koje spadaju u ovu skupinu su Grčka, Belgija, Andora, Irska, itd. Nadalje, imamo skupinu zemalja abolicionističkih za običan kriminalitet, a u tu skupinu spadaju zemlje u čijem zakonodavstvu postoji smrtna kazna, ali samo za političke prijestupe i slično (Janković, 1985:99). U ovu skupinu spadaju npr. Brazil, Meksiko, Novi Zeland, San Marino, Velika Britanija, itd. Četvrta skupina zemalja podrazumijeva retencionističke zemlje u kojima u zakonodavstvu postoji smrtna kazna koja bude izvršena od strane nadležnih organa, a izrečena od strane sudova (Janković, 1985:100). Zemlje koje spadaju u ovu skupinu su Angola, Mađarska, Katar, Bugarska, Čehoslovačka, Čile, Barbados, Indija, Kuba, i najvažnije Jugoslavija. Važno je još naglasiti kako je ova skupina najbrojnija. Zadnja skupina su podijeljene države u koju spadaju Australija i SAD. Naime, „postoje konfederacije i federacije u kojima savezne jedinice svojim zakonodavstvom različito rješavaju status smrtne kazne“ (Janković, 1985:100). S obzirom na to da Jankovićeva rasprava potječe iz 1980-ih godina, važno je napomenuti da su se činjenično stanje i političko-ekonomske odrednice značajno promijenile. Naime, mnoge su zemlje promijenile svoje zakone o smrtnoj kazni u skladu s promjenama u globalnim normama ljudskih prava. Brojne bivše retencionističke zemlje iz Istočne Europe, poput Češke i Poljske, ukinule su praksu smrtne kazne u svom zakonodavstvu. Iz ove klasifikacije možemo izdvojiti nekoliko važnih pojedinosti. Naime, itekako je „zanimljiva geopolitička distribucija abolicionističkih i retencionističkih zemalja pri čemu su

istočnoeuropske države bez izuzetaka retencionističke dok se u Zapadnoj Europi uvjerljivo preteže abolicionizam“ (Janković, 1985:102). Neki od faktora koji utječu na prisutnost smrtne kazne su stupanj razvijenosti zemlje, religija, politička stabilnost unutar zemlje. Iz ove se podjele može zaključiti kako su „visoko razvijene zemlje češće abolicionističke nego retencionističke, kao i da se smrtna kazna utoliko manje koristi ukoliko je zemlja na višem nivou razvoja“ (Janković, 1985:102). Također, Janković (1985) primjećuje kako je primjena u kapitalističkim zemljama puno rjeđa nego u socijalističkim zemljama (Janković, 1985:102).

Ovu činjenicu možemo analizirati na primjeru Jugoslavije. Jugoslaviju ne možemo definirati kao savez država u kojem nisu postojale nikakve napetosti. Vladajuće strukture u Jugoslaviji nikako nisu bile naklonjene ideji demokracije. Nastojalo se „građansku ili političku demokraciju zamijeniti samoupravnom demokracijom utemeljenu na suverenosti rada i radnog naroda“ (Kasapović, 2024:32). Tijekom sedamdesetih godina je ideološka destrukcija građanskog društva i političke demokracije u Jugoslaviji bila gotovo dovršena, a posebno pod utjecajem nove reforme obrazovanja ministra prosvjete i kulture Stipe Šuvara u SR Hrvatskoj koja je podrazumijevala integralno socijalističko samoupravljanje (Kasapović, 2024:32). Nezadovoljstvo u narodu može se najbolje projicirati činjenicom da je dolazilo do brojnih štrajkova i protesta koji su često bili nasilno potisnuti. Prosvjed zagrebačkih studenata 1959. godine te prvi veliki štrajk u Jugoslaviji, štrajk rudara 1958. godine samo su neki od primjera (Kasapović, 2024:103). Također, politički protivnici u doba Jugoslavije nisu prolazili najbolje. Naime, „od 1980. do 1989. godine u SR Hrvatskoj 'za prekršaje političke prirode' okrivljena je bila 7 281 osoba, na zatvorske kazne osuđena je 4 151 osoba, dok su 1 594 pojedinca kažnjena novčano“ (Kasapović, 2024:128). Raspadom Jugoslavije, svaka je država sama regulirala pitanje smrtne kazne pri čemu ju je Hrvatska ukinula, a u Srbiji je ona u zakonodavstvu još uvijek postojala. Kada ovu situaciju usporedimo npr. sa Danskom u kojoj nisu tih godina postojali značajni sukobi unutar države, možemo vidjeti da je pretpostavka barem zanimljiva za daljnje istraživanje. Dakle, što je zemlja politički nestabilnija, veća je šansa da će smrtna kazna biti sastavni dio zakonodavstva. Jedan od faktora koji Janković (1985) spominje u svojoj analizi je stupanj razvijenosti. Iako su zagovornici jugoslavenske ideologije tvrdili da je Jugoslavija gospodarski u zavidnom položaju, službeni podaci pokazuju drugačije. Naime, „Jugoslavija je 1970. godine bila na 24. mjestu u Europi prema stupnju razvijenosti, a prva ekonomska apokalipsa je slijedila osamdesetih godina kada se vanjski dug popeo na 21 milijardu dolara koje država nije mogla uredno otplaćivati pa je zapela u dužničku krizu“ (Kasapović, 2024:71). Dakle, situacija u Jugoslaviji može se poistovjetiti s teorijom Jankovića

(1985). Još jedan od faktora koji uvelike utječe na postojanje smrtne kazne je religija. Može se primijetiti kako je prisutnost islamske religije i postojanjem šerijata, smrtna kazna neupitna praksa (Janković, 1985:102).

Jankovićeva analiza iz 1985. godine je odraz tadašnjeg stanja i diskursa o smrtnoj kazni posebno u kontekstu političkih napetosti tijekom Hladnoga rata te u kontekstu geopolitičkih podjela. Situacija se tijekom godina značajno promijenila. Naime, došlo je do rastuće podrške abolicionizma upravo zbog globalnih trendova u kontekstu ljudskih prava. Brojne su zemlje prilagodile svoje zakonodavstvo suvremenim standardima ljudskih prava. Došlo je do promjene i u Sjedinjenim Američkim Državama. Iako smrtna kazna postoji u određenim saveznm državama, dolazi do smanjenja njene upotrebe. Službeni podaci za 2023. godinu pokazuju kako već čak devet godina zaredom broj pogubljenih osoba ne prelazi brojku od trideset, što je uistinu malen broj u usporedbi s brojkama početkom 2000-ih godina (Deathpenaltyinfo.org, 2023). Što se tiče retencionističkih europskih država, promjene vezane uz primjenu smrtne kazne dogodile su se i zbog toga što je njeno ukidanje jedan od uvjeta pristupa Europskoj uniji. Također, ne smije se ni zanemariti utjecaj ostalih organizacija poput Ujedinjenih naroda koji su kroz razne rezolucije i međunarodne ugovore, poput Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima iz 1966. godine doprinijeli globalnom trendu ukidanja smrtne kazne. Utjecaj na jačanje abolicionizma imalo je i jačanje svijesti o greškama u pravosudnim sustavima. Razvoj znanstvenih metoda poput „mogućnosti analize DNK-a, koja je postala dostupna u SAD-u krajem osamdesetih, a zatim i aktivistički pravni pokreti za dokazivanje nevinosti na temelju novih dokaza početkom devedesetih omogućili bolji uvid u stvarne razmjere osuda nevinih na smrt“ (Šimonović, 2020:219). Dakle, važno je razumjeti da je Jankovićeva analiza korisna za analizu diskursa o smrtnoj kazni tog vremena kada su geopolitičke podjele i politička nestabilnost igrale ključnu ulogu u određivanju statusa smrtne kazne. Današnji svijet, pod utjecajem globalizacije i širenjem univerzalnih ljudskih prava, jasno se kreće prema ukidanju smrtne kazne. Kako bi se te promjene mogle razumjeti, potrebno je razmotriti ključne dokumente koji su utjecali na oblikovanje zakonodavstava i globalnih standarda vezanih za smrtnu kaznu.

4. Ključni međunarodni dokumenti o smrtnoj kazni

Za razumijevanje i analizu fenomena smrtne kazne na međunarodnoj razini vrlo je važno poznavanje ključnih dokumenata koji se bave istom. Takvi dokumenti oblikuju pravne okvire država te odražavaju globalne i regionalne trendove koji se tiču ljudskih prava. Jedan od

najvažnijih dokumenata zasigurno je Opća deklaracija o ljudskim pravima iz 1948. godine. U ovoj se deklaraciji ne spominje smrtna kazna, no može se s njom povezati zbog članka 3. u kojem stoji da „svatko ima pravo na život, slobodu i osobnu sigurnost“ (Ujedinjeni narodi, 2024). Ovaj članak služi kao temelj za borbu protiv smrtne kazne. Također, jedan od važnijih dokumenata je Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima iz 1966. godine. Članak 6. ovog dokumenta govori o tome kako svatko ima pravo na život te da nitko ne smije biti samovoljno lišen života. Nadalje, govori o tome kako „u državama u kojima nije ukinuta smrtna kazna, smrtna presuda se može izreći samo za najteže zločine, u skladu sa zakonom koji je bio na snazi u vrijeme izvršenja zločina, a koji nije suprotan odredbama ovoga Pakta i Konvencije o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida te se ta kazna može primijeniti samo po konačnoj presudi nadležnog suda“ (Ministarstvo pravde Republike Hrvatske³, 2024).

Ne smije se zanemariti ni važnost (Europske) Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Protokol broj 6 iz 1983. godine podrazumijeva ukidanje smrtne kazne osim u vrijeme rata. Dakle, njime se smrtna kazna omogućuje samo „za djela počinjena u vrijeme rata ili neposredne opasnosti, a može se primijeniti samo zakonom u određenim slučajevima i u skladu s odredbama tog zakona, a država mora priopćiti glavnom tajniku Vijeća Europe relevantne odredbe tog zakona“ (Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava, Protokol br. 6, 1983). Protokol broj 13 ove Konvencije pak zabranjuje smrtnu kaznu u potpunosti (Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava, Protokol br. 13, 2002). U ovom je kontekstu vrlo važno spomenuti i Smjernice EU-a o smrtnoj kazni. Smjernice predstavljaju skup preporuka kojima Europska unija pokušava utjecati na ukidanje smrtne kazne širom svijeta. Spomenute smjernice uključuju temeljne vrijednosti EU-a, poput prava na život, poštivanje ljudskih prava, itd. EU jasno naglašava svoj stav o smrtnoj kazni, zalaže se za njeno potpuno ukidanje. U zemljama koje još uvijek imaju praksu smrtne kazne, EU savjetuje uvođenje moratorija kao prvi korak ukidanju ove prakse (Europsko vijeće, 2013). Smjernice također naglašavaju važnost obrazovanja javnosti o negativnim posljedicama smrtne kazne te se time pokušava utjecati na smanjenje njene provedbe. Nastanak ovih dokumenata posljedica je brojnih povijesnih događaja poput brojnih i čestih ratova i društvenih promjena koje su formirale stavove prema smrtnoj kazni. Ovi dokumenti su zapravo alat borbe protiv smrtne kazne. Iako su imali pozitivan utjecaj u brojnim zemljama, u određenim zemljama nisu napravili nikakav pomak. No mora se

³ Današnji naziv je Ministarstvo pravosuđa i uprave Republike Hrvatske.

uzeti u obzir da stav o ovakvom kompliciranom pitanju nije samo odraz jednog aspekta već se moraju uzeti i drugi aspekti poput kulturnih, pravnih i političkih razloga.

Za analizu diskursa smrtne kazne u SR Hrvatskoj tijekom 1980-ih godina ključno je uzeti u obzir međunarodne dokumente koji su u tom razdoblju imali utjecaj na formiranje pravnog okvira. Posebno važan dokument u ovom kontekstu je Protokol br. 6 (Europske) Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda iz 1983. godine. Kao što je već istaknuto, on predviđa ukidanje smrtne kazne osim u vrijeme rata.

Također, Smjernice EU-a o smrtnoj kazni vrlo su važne iako su donesene kasnije. Naime, one su imale temelje u promjenama stavova o smrtnoj kazni tijekom 1980-ih. Situacija u SR Hrvatskoj u tom je razdoblju bila karakterizirana kritikama represivnih mjera koje su uključivale i smrtnu kaznu. Sljedeći dokument koji je bio važan je Opća deklaracija o ljudskim pravima iz 1948. godine. Iako je deklaracija donesena nekoliko desetljeća znatno prije razdoblja koje se analizira, ona je izrazito važna jer je postavila temeljne principe ljudskih prava. Iako se u njoj smrtna kazna ne spominje, naglašava se pravo na život koje se često koristilo kao argument protiv smrtne kazne.

5. Abolicionistički pokret po pitanju smrtne kazne

Za razumijevanje diskursa o smrtnoj kazni potrebno je definirati i analizirati jedan od najvažnijih pokreta povezanih s tim fenomenom. Abolicionizam se može najjednostavnije definirati kao „pokret za ukidanje nekog zakona“ (Hol.lzmk.hr, 2005). No abolicionizam se najčešće povezuje uz ukidanje smrtne kazne, a javlja se već „u doba rimske vladavine pod utjecajem stoičke filozofije“ (Tomić, 1985:100). Od ranih vremena smatralo se kako je smrtna kazna nehumani instrument te kako ona ne bi smjela postojati zbog toga što se upravo time čini ubojstvo. Iako se ovaj pokret javlja davnih vremena, „otvorena i principijelna borba protiv smrtne kazne počinje tek od druge polovice 18. stoljeća, a poveo ju je Bekarija, objavljivanjem djela 'O zločinima i kaznama' otkada, zapravo i datira abolicionistički pokret“ (Tomić, 1985:100).

Kako bi se razumio utjecaj abolicionističkog pokreta u Jugoslaviji, najprije je važno izložiti njegove osnovne ideje i uspjehe u globalnom kontekstu, a zatim analizirati kako su se te ideje odrazile i prilagodile na prostor bivše Jugoslavije. Za abolicionistički pokret može se reći da je bio vrlo uspješan zbog toga jer je uistinu prouzrokovao ukidanje smrtne kazne u pojedinim državama, dok je u drugima uspio u njenom ublažavanju. Jedan od najvećih uspjeha ovog pokreta bio je i ukidanje pogubljenja pred javnosti pa čak i smanjenje medijske pokrivenosti. O

uspješnosti i opravdanosti ovog pokreta govori činjenica da je „tijekom 19. stoljeća u abolicionističkim zemljama u prosjeku 50% bilo manje teških ubojstava nego u zemljama koje imaju i primjenjuju smrtnu kaznu“ (Tomić, 1985:101). Iako je abolicionistički pokret krenuo vrlo zadovoljavajuće, euforija oko njega počela se smirivati početkom 20. stoljeća. Došlo je do toga da je taj pokret postao vrlo nepopularan „što se dovodi u vezu sa antropološkom i pozitivnom školom, koje su svojim koncepcijama o 'rođenom zločincu' i zločincu sa ukorijenjenim tendencijama, u smrtnoj kazni vidjele vrlo pogodno i efikasno sredstvo za realizaciju društvene zaštite od posebno opasnih učinilaca teških krivičnih djela“ (Tomić, 1985:101). Nakon određenog perioda, točnije nakon Prvog svjetskog rata, abolicionistički pokret počinje jačati, ali ne i zadugo. Zbog ozbiljne situacije u Europi i prijetnja koje su donosile totalitarističke zemlje, kazneni zakoni država počinju se uvoditi strože kaznene mjere (Tomić, 1985:102). Tijekom Drugog svjetskog rata, države su također pristupale s oprezom te su kazneni zakoni bili stroži zbog raznih opasnosti, a nakon njegovog završetka, kako su otklonjene brojne opasnosti, kazneni su zakoni olabavili te je abolicionistički pokret imao veći prostor za djelovanje.

Što se tiče samih pristalica abolicionističkog pokreta, Cesare Beccaria objavio je 1764. godine knjigu „O zločinima i kaznama“, najcjelovitiju kritiku pravosudnog sustava svog vremena (Janković, 1985:85). On se pri toj kritici poziva na „teoriju društvenog ugovora, tvrdeći da prilikom ulaska u društvenu zajednicu ljudi nisu prenijeli ni na koga pravo da odlučuje o njihovom životu ili smrti“ (Janković, 1985:85). Beccaria u svom djelu opravdava smrtnu kaznu, ali samo u dva slučaja. Naime, on smatra kako bi smrtna kazna mogla biti opravdana samo ako će smrtna kazna imati pozitivan učinak, tj. ako će smaknuće pojedinca pridonijeti sprječavanju drugih da počinu slične zločine (Janković, 1985:85). Također, on je opravdava ukoliko postoji mogućnost da pojedinac izazove revoluciju. Dosta humanističkih organizacija je preuzelo njegovu ideju te je daljnje zagovaralo njeno provođenje. Također, Beccaria je poznat po tome što je izveo šest glavnih argumenata⁴ koji govore protiv smrtne kazne. Jedan od važnijih teoretičara koji se također vezuje za abolicionizam je Charles Lucas. Lucas je objavio brojna djela koja se zalažu za ukidanje smrtne kazne te općenito govore protiv nje. Lucas tvrdi kako je kazna lišenja slobode puno bolja zbog toga što ima „izrazite komparativne prednosti u odnosu na druge kazne“ (Tomić, 1985:103). Nadalje, Carl Joseph Anton Mittermaier, bio je istaknuti abolicionist koji također nije prihvaćao provođenje smrtne kazne već je umjesto toga predlagao

⁴ Beccarijin „najvažniji argument oslanja se na principe sekularnih zakona. Ako zakoni svoju legitimnost crpe od naroda i s obzirom na to da se netko tko nije izgubio razum ne može odreći svog 'prava na život', tada 'smrtna kazna nije pravo, već je to objava rata jednog dijela društva građanima' (Gorgin, 2024).

usamljениčki zatvor (Tomić, 1985:103). Aleksandr Fjodorovič Kistjakovski, poznati ruski pisac, napisao je djelo u kojem je ispitivao sve dobre i loše strane smrtne kazne, a došao je do zaključka kako je ona veoma štetna te da nikako nije potrebna u društvu (Tomić, 1985:104).

Abolicionistička razmišljanja i njihova prisutnost u Jugoslaviji mogu se ilustrirati djelom 'Smrtna kazna u krivičnom pravu' Mirka Tomića iz 1985. godine. Tomić (1985) se u svom djelu bavio ovim pokretom zbog njegove iznimne važnosti te zbog toga što je imao utjecaj na oblikovanje kaznenog zakonodavstva u toj regiji. Također, Janković (1985) objavljuje djelo kroz koje se u cijelosti proteže pojam abolicionizma i njegova podrobnija analiza. Sljedeći dio rada će detaljno analizirati i obraditi abolicionistički pokret u Jugoslaviji te njegov utjecaj.

5.1 Abolicionistički pokret u SFRJ

Što se tiče abolicionističkog pokreta u Jugoslaviji, ne može se reći kako on nije postojao. U brojnoj literaturi može se vidjeti kako su pristalice abolicionističkog pokreta bile brojne na prostoru Jugoslavije. Neda Andrić⁵ bila je jedna od protivnica smrtne kazne koja je tvrdila kako se društvo pod pritiskom ponaša na sasvim drugačiji način zbog straha. Dakle, ona smatra kako smrtna kazna nije primjerena kazna, već je to ozbiljan instrument straha koji uvelike utječe na psihu individue (Tomić, 1985:110). Besim Ibrahimpašić⁶ bio je također ozbiljan i glasan protivnik smrtne kazne. Javno mnijenje u Jugoslaviji bilo je dosta podijeljeno. Upravo su zbog toga provedene brojne ankete iz kojih se može iščitati da je podrška smrtnoj kazni varirala tijekom vremena. Također, došlo je do nekih neobičnih slučajeva, kao što je to bio slučaj u Prištini 1973. godine. Naime, dogodila se situacija u kojoj su „trojica zamjenika okružnih javnih tužilaca odbili prisustvovati izvršenju smrtne kazne nad osuđenikom Nobijem Prcinićem, što je rezultiralo njihovom suspenzijom“ (Tomić, 1985:111). Ljubo Boban⁷ u potpunosti opravdava njihovu odluku te tvrdi kako svatko ima pravo štititi svoju psihu te da se zbog toga ne bi trebalo prisiljavati pojedince da prisustvuju tako ozbiljnom događaju kao što je izvršenje smrtne kazne (Tomić, 1985:111). Nakon ovog događaja, došlo je do brojnih polemika pogotovo među elitom. Iako su neki dijelili mišljenje s Bobanom, postojali su teoretičari poput Dragoljuba Atanackovića⁸ koji je smatrao kako „izvršenje smrtne kazne nije obično lišavanje života nekog

⁵ Neda Andrić bila je „hrvatska ekonomistica koja je mnogobrojne radove s područja ekonomike turizma i knjigu *Turizam i regionalni razvoj* 1980. godine“ (enciklopedia.hr, 2024).

⁶ Besim Ibrahimpašić bio je značajan pravnik i pravni teoretičar s područja bivše Jugoslavije.

⁷ Ljubo Boban bio je hrvatski povjesničar koji je „niz godina sudjelovao u svim važnijim aktivnostima oko hrvatske historiografije, a svojim idejama, prijedlozima i izravnom djelatnošću davao doprinos razvijanju njezinih funkcija i zadaća“ (enciklopedia.hr, 2024).

⁸ Dragoljub Atanacković bio je istaknuti srpski kazneni pravnik.

čovjeka već je zvanični čin u ime države i društva te da takav akt mora imati strogu formu kako se ne bi izgubio karakter društvene reakcije prema zločinu“ (Tomić, 1985:111).

6. Argumenti za i protiv smrtne kazne

Stavovi o smrtnoj kazni pojedinaca formiraju se većinom u procesu socijalizacije. Velik broj pojedinaca svoj stav o smrtnoj kazni vuče iz samog djetinjstva (Tyler, Weber, 1982:41). Dakle, osoba već ima formiran stav iz djetinjstva o ovom fenomenu, prije nego što je adekvatno informirana o njegovoj kompleksnosti. Glavni argument protiv smrtne kazne je zasigurno pravo svakog ljudskog bića na život. Dakle, „sve što živi ima pravo da svoj život uzdržava, to je glavni prirodni zakon koji sa životom počinje, a smrću se završava“ (Pekić, 1928:9). Protivnici smrtne kazne često naglašavaju dileme koje ona nameće te smatraju kako zatvorska kazna predstavlja dobru alternativu smrtnoj kazni. Pekić (1928) u svom djelu naglašava kako je smrt propast i uništenje dok je zatvorska kazna idealna zbog toga što se pojedinca lišava njegove slobode te mogućnosti da on napravi više štete (Pekić, 1928:10). Također, zatvorska kazna služi time da čovjek može promisliti o svojim nedjelima te shvatiti njihove posljedice na sebe i društvo. S druge strane, smrtna se kazna smatra gubitkom svake mogućnosti za promjenu.

Postoji i ekonomski argument protiv smrtne kazne. Smatra se kako je bolje osuditi zločinca na smrt zbog toga što se tako neće u zatvoru financirati državnim novcem. Upravo zbog toga brojni smatraju kako je smrtna kazna jeftinija i profitabilnija. No to nije u potpunosti tačno. Naime, „povijesno promatrano, ekonomski obziri javili su se među prvim abolicionističkim argumentima, a još je stari njemački pravnik Henelius govorio da smrtna kazna može biti jeftina na kratki rok, ali da je na duži rok neproduktivna pa prema tome i skupa“ (Janković, 1985:24). Zločinci se mogu koristiti kao radna snaga dok smrtna kazna praktički državu lišava podanika (Janković, 1985:24).

Iako je više argumenata protiv smrtne kazne, naravno da postoje i argumenti za njeno provođenje. Pristalice smrtne kazne tvrde da ako je cilj kažnjavanja stvoriti osjećaj zastrašivanja, a da je on zasigurno najveći kod smrtne kazne. Nadalje, argument koji ide u prilog smrtnoj kazni je svakako to da je to jedina funkcionalna kazna za najopasnije zločince. Naime,

„povijest kaznenog prava pokazuje da su u svakom društvu postojali veoma teški zločinci, profesionalni delikventi koji su konstantno vršili veoma teška kaznena djela, zatim plaćene ubojice i slično te da i veoma teške kazne lišenja slobode nisu predstavljale u ovakvim slučajevima efikasne kaznene sankcije“ (Lazarević i dr., 1983:337).

Kao što je već navedeno, brojni smatraju da je smrtna kazna adekvatna za kriminalce jer će to smanjiti ubojstva, a i prema njima je to jedini način kako spriječiti puštanje ubojica na slobodu (Gallup, Zeisel, 1989:290). Ukoliko bi se to pokazalo kao točan podatak, da smrtna kazna zapravo spašava brojne živote, rasprava o ovoj temi bila bi mnogo kompliciranija. Kritičari smrtne kazne morali bi iznijeti mnogo štetnije posljedice koje smrtna kazna povlači za sobom kako bi odobrili njeno potpuno ukidanje (Sunstein, Vermeule, 2005:45). Sljedeći argument koji se zalaže za opravdanost smrtne kazne je pitanje kojom kaznom bi se ona zamijenila. Najčešće se navodi kako bi se smrtna kazna zamijenila zatvorskom kaznom no problem u tome je što iako postoji mogućnost dobivanja kazne doživotnog zatvora, to obično ne bude tako.

Rasprava o smrtnoj kazni u SR Hrvatskoj, kao i u svijetu, bila je obilježena podijeljenim stavovima. Mnogi pravnici i intelektualni, poput Nede Andrić i Ljuba Bobana, isticali su moralne i pravne dileme vezane uz ovu kaznu te su jasno naglašavali svoje protivljenje njoj. Brojni pravnici, poput Đorđa Belea, isticali su važnost rehabilitacije. Đorđe Bele bio je jedan od advokata koji je spašavao okrivljene, a i sam je smatrao kako se „umjesto smrtne kazne može naći neka druga, adekvatnija kazna koja će djelovati odgojno“ (Gvero, 1991:12). Advokat u knjizi navodi i primjer poznanika koji je bio velik kriminalac, a nakon odslužene kazne postao je ugledan odvjetnik i to je samo potvrđuje da drugi načini kazne mogu itekako djelovati pozitivno i odgojno (Gvero, 1991.12). Naglašavali su se i argumenti koji su podrazumijevali mogućnost sudskih zabluda. Postojale su i sudske zablude iako se „u literaturi navodi da se one događaju vrlo rijetko, ali praksa pokazuje drugačiju stvarnost, a to je da se ne smije zanemariti broj krivo osuđenih, nedužnih osoba“ (Balić i dr., 2003:211). Naime, kod izvršenja smrtne kazne „postavlja se pitanje možemo li ikada biti posve sigurni da je osumnjičena osoba uistinu počinila kazneno djelo za koje ju se tereti“ (Balić i dr., 2003:211). Važno je shvatiti da iako su se stavovi razlikovali, opći stav bio je da se kazneni sustav treba evoluirati pri čemu pravo na život i ljudsko dostojanstvo treba biti prioritet.

7. Povijest i razvoj smrtne kazne u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji

Što se tiče samog postupka izvršenja smrtne kazne u SFRJ, on je bio reguliran po republikama i pokrajinama, ali su razlike bile vrlo male. Za samo izvršenje smrtne kazne „nadležan je bio okružni, odnosno odgovarajući sud koji je donio prvostepenu presudu, a predsjednik tog suda je po služenoj dužnosti utvrđivao da ne postoje zakonske smetnje izvršenju“ (Janković, 1985:218). Nakon toga, osuđenik je morao proći obavezan doktorski pregled kako bi se potvrdilo da ne boluje ni od čega, a kod žena kako bi se utvrdilo da ne postoji trudnoća. Ako bi

se utvrdila neka od tih stavki, predsjednik je odlagao ovu odluku na određeno potrebno vrijeme. No ako se utvrdilo da je sve u redu „predsjednik suda morao bi obrazovati komisiju, koju su sačinjavali sudac okružnog suda (predsjednik komisije), okružni javni tužilac, upravnik zatvora i doktor, a koja je imala i zapisničara, pa joj je predavao sve potrebne spise“ (Janković, 1985:218). Nakon toga je dolazilo obavještanje nadležnog organa kako bi se osigurale potrebne snage za izvršenje samog čina. Kada se osuđenik obavijestio o vremenu i datumu smrtne kazne, imao je pravo na odgodu od 24 sata kako bi se mogao oprostiti sa svojim bližnjima. Što se tiče samog čina, njega su obavljali milicajci, a komisija se sastajala samo jedan do dva sata prije izvršenja kako bi potvrdila identitet osuđenog (Janković, 1985:218). Nakon utvrđenja identiteta, osuđeni se prevezio izvan naselja te se vezao za određeni 'predmet', a preko očiju stavljala mu se crna marama (Janković, 1985:218). Sam čin je izvršavalo osam pojedinaca, od kojih je polovina imala puške s metcima, a polovina imala prazne. U isti tren se pucalo u osuđenoga, a doktor je morao nakon toga napraviti pregled te je on proglašavao smrt. Nakon toga se sastavljao komisijski zapisnik, a svjedoci ovom činu nisu smjeli iznositi nikakve detalje javnosti (Janković, 1985:219).

Kao što je već par puta naglašeno, smrtna kazna seže daleko u prošlost te ima duboke korijene u povijesti Jugoslavije. Kako su se tijekom vremena pristupi i zakonske regulative mijenjale, smrtna kazna ostaje obilježena različitim periodima i režimima. Pitanje smrtne kazne u Jugoslaviji bilo je komplicirano zbog različitih pravnih i povijesnih konteksta koji su prožimali određene regije prije ujedinjenja. Kazneno je pravo bilo „uvijek tijesno povezano s cjelokupnim društvenim, političkim i ekonomskim sistemom, njegovim strukturama, tokovima i promjenama“ (Bačić, 1991:508). Naime, prije stvaranja Kraljevine Jugoslavije, područja poput Hrvatske i Slavonije bila su pod austrougarskom vlašću te su u njima vrijedili njihovi zakoni i prakse dok su drugi dijelovi imali svoje vlastite prakse i zakone. Dakle, kod ujedinjenja postojao je zahtjevan i dugotrajan izazov usklađivanja različitih pravnih okvira kako bi se mogao uspostaviti jedinstven kazneni sustav.

Pitanje smrtne kazne bilo je posebno komplicirano zbog njezine kompleksnosti. Na ovo pitanje uvelike je oduvijek utjecao stav javnosti koji najčešće nije sadržavao mišljenje o nužnom ukidanju smrtne kazne, ali s vremenom je sve više postalo zastupljeno mišljenje o nužnosti smanjenja broja odredbi smrtne kazne. Ovakav stav bio je potpomognut situacijom sredinom 70-ih godina u Jugoslaviji. Naime, u svega pet godina, točnije od 1973. godine do 1977. godine, „izrečeno je više smrtnih kazni (21) nego u bilo kom drugom petogodištu, tj. u tih pet godina je izrečeno 35% od ukupnog broja smrtnih kazni za osamdeset godina“ (Janković, 1985:207). Iako

je nekih petnaestak godina prije postojao trend ublažavanja kaznene represije, „došlo je do neobične pojave da je jugoslavensko kazneno pravosuđe uoči reforme od 1977., usprkos svim tvrdnjama o stalnoj humanizaciji, bilo strože i represivnije nego prije skoro dvadeset godina, bar kad je riječ o smrtnoj kazni“ (Janković, 1985:207). No istovremeno pojavilo se „jačanje humanističke orijentacije u jugoslavenskom marksizmu i društvenim znanostima koje je rezultiralo najznačajnijom promjenom u pristupu problemu smrtne kazne (Janković, 1985:208).

Naime, najpoznatiji zagovornik ukidanja smrtne kazne u ovom području bio je Besim Ibrahimpašić koji je smatrao kako ne može biti opravdano da vlast raspolaže životom čovjeka te da ona na to nema apsolutno nikakvo pravo (Janković, 1985:208-209). Također, Ibrahimpašić je naglašavao socijalistički stav protivljenja smrtnoj kazni te je smatrao kako Jugoslavija treba krenuti tim putem te postati prva socijalistička zemlja bez smrtne kazne. Stjecanjem popularnosti ovakvog mišljenja, podigla se prašina u državi te se sve više govorilo o ovome pitanju. Povećao se broj literature na ovu temu, a i mediji se nisu njome nerado bavili.

Dakle, krajem 1970-ih godina došlo je do intenziviranja kaznenog sustava po pitanju smrtne kazne. U tablici ispod (Tablica 1.) možemo vidjeti prikaz broja izrečenih smrtnih kazni od 1977. do 1982. godine u Jugoslaviji. Iz tablice se može zaključiti kako je najveći broj smrtnih kazni bio izrečen 1977. godine, njih šest, a u godinama kasnije počeo je opadati. Najmanji broj smrtnih kazni bio je izrečen 1980. godine, samo dvije, no u godinama nakon se počeo povećavati. Broj izrečenih smrtnih kazni nije se uvelike mijenjao no Janković (1985) navodi kako u vrijeme pisanja njegove knjige nije bilo dostupnih službenih podataka o točnom broju izrečenih smrtnih kazni za 1983. godinu, ali da se iz „novinskih izvještaja i nekih drugih izvora može zaključiti da je te godine izrečeno ukupno trinaest smrtnih kazni“ (Janković, 1985:221). U Tablici 2. možemo vidjeti broj izrečenih smrtnih kazni od 1983. do 1987. godine. Iz tablice se može zaključiti kako je najviše smrtnih kazni bilo izrečeno 1987. godine, čak njih četiri, a najmanji broj smrtnih kazni bio je izrečen 1984. godine, samo jedna. Broj izrečenih smrtnih kazni po godinama nije previše varirao no može se vidjeti kako je 1977. godine i dalje bio izrečen najveći broj smrtnih kazni. Iako se broj smrtnih kazni tijekom 80-ih godina nije drastično smanjio ipak se može uočiti postupno smanjivanje.

Tablica 1. Broj izrečenih smrtnih kazni u Jugoslaviji od 1977. do 1982. godine

Godina	Broj smrtnih kazni
1977.	6
1978.	4
1979.	5
1980.	2
1981.	3
1982.	3

Izvor: Janković, 1985:221

Tablica 2. Broj izrečenih smrtnih kazni u Jugoslaviji od 1983. do 1987. godine

Godina	Broj smrtnih kazni
1983.	3
1984.	1
1985.	3
1986.	3
1987.	4

Izvor: Savezni zavod za statistiku, 1989:433

Zanimljiv je i podatak da su Slovenija, Makedonija, Crna Gora i Dalmacija, u kojoj više od dvadeset godina nije bila izrečena nijedna smrtna kazna, imale najmanju sklonost izricanju smrtne kazne, dok je situacija u SR Srbiji, posebno na Kosovu, bila potpuno drugačija (Janković, 1985:223). Najviše je smrtnih kazni bilo izrečeno u SR Srbiji što se može povezati i sa time što je KZJ podrazumijevao širi spektar nedjela za osudu na smrtnu kaznu.

Krajem 60-ih i početkom 70-ih godina 20. stoljeća u Jugoslaviji je zavladao trend ublažavanja kazne koji se može definirati kao pojava koja se „sastoji u tome da sud, pod određenim okolnostima, može odmjeriti kaznu ispod donje granice propisane zakonom ili primijeniti drugu blažu kaznenu sankciju“ (Stojanović, 1985:9). Samo nekoliko godina nakon ovog, situacija se u potpunosti zaokrenula te je „VI. Novelom Krivičnog zakonika iz 1973. godine propisana smrtna kazna za tri nova kaznena djela što je bilo nužno i opravdano zbog toga što su teroristička djela i otmice putničkih aviona postali ozbiljna opasnost“ (Tomić, 1985:154). Međutim, te su godine bile obilježene i pokretom Hrvatskog proljeća⁹ koji je „uzdrmao strukture integralistički

⁹ Hrvatsko proljeće je „naziv za reformno razdoblje u hrvatskoj politici, društvu i kulturi, posebno obilježeno legitimiranjem hrvatskoga nacionalnog identiteta i traženjima koja iz njega proizlaze“ (enciklopedia.hr, 2024).

koncipirane SFRJ, kao i monolitnost partijske države, a unatoč iluzijama o pokroviteljstvu Josipa Broza Tita nad reformnim pokretom, on i vodstvo SKJ u njemu su sve više vidjeli opasna suparnika¹⁰“ (enciklopedia.hr, 2024). Upravo zbog toga su slamanje Hrvatskog proljeća te borba protiv „nacionalizma“ značajno utjecali na pooštavanje zakona u Jugoslaviji kako bi se osiguralo da slične situacije nikada više ne ugroze stabilnost države.

Problem kod smrtne kazne bio je taj što ona nije nikada bila jasno određena već je uvelike varirala tijekom vremena. Rijetko koji instrument u državama je varirao tako kao što je to smrtna kazna. Iako je u Hrvatskoj smrtna kazna bila ukinuta 1990. godine, nekoliko godina prije se njezino ukidanje nije nikako moglo predvidjeti. Iako je smrtna kazna bila ukinuta samo nekoliko godina kasnije, sredinom 80-ih godina smatralo se kako „konačne obrasce za postojanje smrtne kazne ili ukidanje još nitko nije potpuno formulirao te je bilo zastupljeno mišljenje da se to u bliskoj budućnosti ne može očekivati“ (Tomić, 1985:154). Upravo se iz ove činjenice može zaključiti koliko je to zapravo ozbiljan i nepredvidiv proces. Također, krajem 80-ih godina održano je savjetovanje u Dubrovniku koje se bavilo pravcem kojim će ići jugoslavensko kazneno zakonodavstvo. Već iz ovog savjetovanja možemo uočiti razliku o stavovima o smrtnoj kazni. Naime, u starijoj je literaturi smrtna kazna prikazana kao sasvim normalan i poželjan faktor što više nije bila situacija. Na tom se savjetovanju raspravljalo kako „ideje za ukidanje smrtne kazne treba podržati zbog toga što je abolicionističko opredjeljenje u skladu sa naporima za daljnju demokraciju i humanizaciju našeg društva“ (Lazarević, 1989:20). Iako se smatralo kako još uvijek ne postoji realna šansa da se realizira ukidanje smrtne kazne, postojale su veće težnje ka tome. Također, Lazarević (1989) u svom djelu navodi kako primjećuje praksu faktičkog abolicionizma po određenim našim socijalističkim republikama, ali smatra kako bi bilo najbolje naći jedinstveno rješenje koje bi se odnosilo na cijelu Jugoslaviju. Dakle, i prije samog osamostaljenja Hrvatske, postojale su težnje prema ukidanju smrtne kazne. Još jedan problem smrtne kazne očituje se u tome da je ona „po odredbama KZJ bila predviđena za četrdeset i dva kaznena dijela, a veoma se rijetko izricala, u periodu od 1983.-1987. godine izrečeno je samo četrnaest smrtnih kazni s time da veći dio tih kazni nije izvršen“ (Čejović, 1989:37).

Važno je naglasiti kako to nije samo pravno-tehničko pitanje već uključuje moralne i etičke aspekte kojima se odražavaju društvene vrijednosti. Također, nepredvidivost ovog procesa

¹⁰ Važno je dodati kako je „kraj Hrvatskog proljeća najavio je razdoblje gorke tišine u kojemu je Hrvatska često bila opisivana kao "šutljiva republika", a značenje Hrvatskog proljeća bilo je mnogo šire od jednostavnog učinka na Hrvatsku, no je naznačilo, na više važnih načina, početak kraja Jugoslavije, premda to tada nije bilo očito“ (Irvine, 2011:34).

može se očitati ovisno o promjenama u političkoj situaciji. Kada je SR Hrvatska službeno bila dio SFRJ, u njoj je vladao stav o opravdanosti smrtne kazne što se može očitati u situaciji kada je „nastalo odobravanje cjelokupne jugoslavenske štampe i aplauz u sudskoj dvorani za vrijeme suđenja i izricanja smrtne kazne dvostrukom ubojici, u listopadu 1976. godine u Osijeku“ (Tomić, 1985:155). Kako je moguće da se javno mnijenje u tolikoj mjeri promjeni samo za petnaestak godina? Čim je došlo do procesa osamostaljenja Hrvatske, smrtna kazna ukinuta je zbog usvajanja novih demokratskih vrijednosti, a to je uključivalo i reforme u pravosudnom sustavu, a bilo je podržano od strane javnosti. Dakle, može se primijetiti kako okolnosti političke situacije zaista imaju velik utjecaj na ozbiljna pitanja poput ovog.

8. Zakonski okvir i primjena smrtne kazne

Kazne su sastavni dio zakonodavstava svake države na svijetu. One dakako nisu jednake već se uvelike razlikuju po državama. Strogoća kazne ovisi o brojnim faktorima no najviše o sustavu kažnjavanja ¹¹koji prevladava u državi. U kaznenom pravu SFRJ kazna je definirana kao

„kaznena sankcija koju sud izriče kazneno odgovornom učiniocu kaznenog djela radi zaštite osnovnih prava i sloboda čovjeka i građanina, njihovog društveno-ekonomskog položaja, socijalističkog samoupravnog društvenog uređenja, nezavisnosti i bezbjednosti zemlje, bratstva i jedinstva i ravnopravnosti naroda i narodnosti i Ustavom utvrđenog pravnog poretka, a sastoji se u lišavanju i ograničavanju određenih sloboda i prava“ (Sržentić i dr., 319 prema Otović, 1988:73).

Svrha kažnjavanja prilično je slična po državama. Ona se može objasniti shvaćanjem da je posrijedi zaštita društva te promicanje pravde kako bi se održao mir u državi te kako bi se žrtvama pružio barem neki osjećaj zadovoljstva. Svrha kažnjavanja se u Kaznenom zakonu SFRJ određivala na dva načina

„prema čl. 5 st 2. KZ DFRJ opća je svrha propisivanja i izricanja krivičnih sankcija suzbijanja društveno opasnih djelatnosti kojima se povrjeđuju ili ugrožavaju društvene vrijednosti zaštićene kaznenim zakonodavstvom, a unutar opće svrhe krivičnih sankcija, svrha kažnjavanja je sprječavanja učinioca da učini krivična djela i njegov preodgoj, odgojni utjecaj na druge da ne čine krivična djela, jačanje morala socijalističkog samoupravnog društva i utjecaj na razvijanje društvene odgovornosti i discipline građana“ (čl. 33 KZ SFRJ¹² prema Otović, 1988:76).

¹¹ Sustav kažnjavanja može biti retributivne prirode ili rehabilitacijske prirode, poput sustava u skandinavskim zemljama (Pratt, 2008).

¹² Prema važećem Kaznenom zakonu Republike Hrvatske, čl. 41. glasi „svrha kažnjavanja je izraziti društvenu osudu zbog počinjenog kaznenog djela, jačati povjerenje građana u pravni poredak utemeljen na vladavini prava, utjecati na počinitelja i sve druge da ne čine kaznena djela kroz jačanje svijesti o pogibeljnosti činjenja kaznenih

Umjesto naglašavanja jačanja morala socijalističkog samoupravnog društva, u važećem Kaznenom zakonu RH se naglašava vladavina prava u liberalnom smislu. No zanimljivo je vidjeti kako su osnovni ciljevi kažnjavanja, poput prevencije i zaštite društva, ostali začuđujuće slični.

Kao što je već bilo spomenuto, smrtna kazna nije se isto provodila u svim državama na svijetu. SR Hrvatska bila je dio SFRJ gdje su postojale dvije različite jurisdikcije. Naime, u Jugoslaviji su postojali savezni i republički zakoni. Savezni zakoni (KZ SFRJ) vrijedili su za cijelu državu dok su republički zakoni (KZ SRH u SRH) bili primjenjivani samo unutar pojedinih republika. Naime, kaznenom zakonu SFRJ naglašeno je kako se smrtna kazna propisuje za „određena kaznena djela protiv osnova socijalističkog samoupravnog društvenog uređenja i sigurnosti SFRJ, protiv čovječnosti i međunarodnog prava, protiv oružanih snaga SFRJ, te za kaznena djela ugrožavanja sigurnosti leta aviona kad je neka osoba s umišljajem lišena života“ (čl. 247. st. 3 prema Otović, 1988:76). Nasuprot tome, Kazneni zakon SR Hrvatske propisivao je smrtnu kaznu iznimno samo za teške slučajeve ubojstva. Dakle, u Jugoslaviji su „svi republički zakoni, osim hrvatskoga i slovenačkoga, pripisivali smrtnu kaznu za teške slučajeve razbojničke krađe ili razbojništva, tj. u slučajevima kada prilikom razbojništva ili razbojničke krađe neko lice bude s umišljajem lišeno života“ (Janković, 1985:217). Smrtna kazna u SFRJ bila je predviđena samo za najteže zločine, među kojima su najčešći bili ubojstvo te zločini protiv države. Iako je ona bila dosta uređena kaznenim zakonom SFRJ, njena neujednačenost mogla se vidjeti u primjeni po republikama i pokrajinama. Naime, većina republika i pokrajina u SFRJ mogle su same do određene mjere određivati primjenu smrtne kazne. Tako je npr. u krivičnom zakonu SR Hrvatskoj ona bila određena za manje zločina nego što je to bilo na području Srbije. Ovo nam pokazuje složenost i heterogenost pravnog sustava SFRJ. Neke od drugih posebnosti izricanja kazne u SFRJ su to da se smrtna kazna nije mogla izreći mladima od 18 godina u trenutku počinjenja zločina, nije se mogla izreći trudnicama, to je bila jedina tjelesna kazna pa se svakako i zbog toga smatrala najtežom kaznom, a izvršavala se strijeljanjem bez prisustva javnosti (Otović, 1988:77-78). Za samo izvršenje smrtne kazne „nadležan je okružni sud na čijem se području nalazi zatvor u kome je osuđeno lice te se izvršava pred komisijom koju sačinjavaju sudac okružnog suda, javni tužilac, doktor te upravitelj okružnog zatvora“ (Lazarević i dr., 1983:341).

djela i o pravednosti kažnjavanja te omogućiti počinitelju ponovno uključivanje u društvo“ (Kazneni zakon RH, čl. 41).

U SR Hrvatskoj smrtna kazna bila kazna samo za najstrože zločine. Također, Slovenija i Hrvatska bile su među prvim državama koje su je ukinule. Dakle, ova razlika može ukazivati na stupanj pripremljenosti društva i pravosudnog sustava u Hrvatskoj za ukidanje smrtne kazne. Dakle, vrlo je moguće da je Hrvatska bila u većoj mjeri pripremljena za taj korak, upravo zbog postojećih ograničenja koja su ograničavala smrtnu kaznu samo na najteže zločine. Također, već je naglašeno kako prelazak prema demokraciji nužno povlači za sobom brojne elemente, a jedan od najvažnijih je naglasak na ljudska prava. Takav pravosudni sustav može beneficirati bržem konsenzusu o ukidanju smrtne kazne za razliku od nekih drugih dijelova Jugoslavije gdje su reforme bile sporije i praćene većim otporom.

U Jugoslaviji su se provodile brojne ankete po pitanju stavova o smrtnoj kazni. Ankete su davale različite rezultate zbog toga što je i javno mnijenje jako variralo tijekom vremena. Nakon raspada SFRJ broj anketa se naglo smanjio upravo zbog toga što su države poput Slovenije i Hrvatske ukinule smrtnu kaznu. No Janković je proveo jedno od zanimljivijih istraživanja u kojemu je ispitivao 828 studenta na području bivše SFRJ. Smrtnu kaznu zagovaralo je čak 49% studenata, protiv nje je bilo 43% studenata dok je samo 8% bilo neopredijeljeno (Janković, 1985:48 prema Balić i dr., 2003:212). Ono što je posebno zanimljivo u ovom istraživanju je činjenica da je najviše abolicionista bilo u Ljubljani, čak 56%, malo manje u Zagrebu 51% te uvjerljivo manje u Titovom Užicu, 35%, u Beogradu 22%, te Novom Sadu svega 16% (Balić i dr., 2003:212). Iako su bila provedena brojna istraživanja u Jugoslaviji, od osamostaljenja Hrvatske, istraživanja o stavovima smrtne kazne uvelike su se smanjila. Jedno od značajnijih istraživanja na tu temu je istraživanje koje su proveli Balić i sur. 2001./2002. Balić i sur. (2003) ispitivali su stavove studenata zagrebačkog sveučilišta, a rezultati nisu bili previše iznenađujući. Naime, rezultati su pokazali kako se „deklarativno ljudi zalažu za ljudska prava i humanističke vrijednosti, međutim usmjerimo li se na kaznena djela, većina ispitanika će smatrati da neka zaslužuju smrtnu kaznu“ (Balić i dr., 2003:215). Ispitanici su velikom većim izjasnili slaganje s tvrdnjom kako bi doživotni zatvor bio iznimno dobra alternativa za smrtnu kaznu. Također, jedno od zanimljivijih otkrića bila je činjenica da brojni ispitanici nemaju povjerenje u pravosudni sustav (Balić i dr., 2003:215).

Važno je naglasiti kako su „izmjene i dopune zakonodavstva bile su prečeste i sasvim je opravdano upozorenje da tako često mijenjanje zakona dovodi do pravne nesigurnosti građana te do nesnalaženja sudova, koji niti ne usvoje i standardiziraju primjenu jednih, a već se odnose na druge norme, pri čemu nije uvijek jasno zašto se neke od odredbi mijenjaju“ (Josipović, 1992:342). Postojali su brojni pokušaji izmjena zakona no većina se nije usvojila iz određenih

razloga. Naime, krajem 80-ih godina planirane su izmjene kojim se bi dopunilo zakonodavstvo kako bi se mogla omogućiti veća zaštita ljudskih prava. Neke od planiranih izmjena zahvaćale bi vrlo važan cilj kojim se pokušalo „ojačati zaštitu okrivljenika od neopravdane osude na smrtnu kaznu propisivanom šireg sastava suda u slučajevima kada je bila zapriječena smrtna kazna te nužnošću jednoglasnosti pri njenu izričaju“ (Josipović, 1992:342).

Jugoslavija nije bila potpisnica (Europske) Konvencije dok je Hrvatska nakon osamostaljenja odlučila krenuti drugim putem. Republika Hrvatska je „svoj postupak razdruživanja od SFRJ dovršila donošenjem Odluke sabora o raskidu državno-pravnih veza s republikama i pokrajinama bivše SFRJ“ (Josipović, 1992:331). Jugoslavija, kao socijalistička federacija, nije se pridruživala mnogim međunarodnim organizacijama upravo zbog percepcije da one spadaju u zapadni politički i pravni sustav. S druge strane, Hrvatska je za svoje osamostaljenje tražila potvrdu međunarodne zajednice, a pridruživanjem EKLJP-u te Vijeću Europe označio je važan korak u procesu europske integracije. Pridruživanjem ovakvim organizacijama i konvencijama samo je dodatno pomoglo u konsolidiranju hrvatskog suvereniteta te u izgradnji nacionalnog identiteta kao neovisne države. Samim pridruživanjem ovakvim konvencijama, države su obvezne poštovati standarde i odredbe koje one sadrže. Tako je Hrvatska trebala poštivati odredbe Europske konvencije koja je unaprijedila prava građana, za što se i sama Hrvatska zalagala. Dakle, može se konstatirati kako je „prvi i najvažniji korak reformiranja hrvatskog krivičnog procesnog prava s aspekta zaštite prava građana pristupanje Republike Hrvatske Europskoj konvenciji o ljudskim pravima“ (Josipović, 1992:355).

9. Crkva i smrtna kazna

Smrtna kazna izaziva brojne rasprave i unutar crkvenih zajednica diljem svijeta. Raniji crkveni stavovi često su zagovarali i podržavali primjenjivanje ovakve vrste kazne. Čak i Stari zavjet podrazumijeva smrtnu kaznu „ne samo za ubojstvo, nego primjerice, i za nepoštovanje roditelja u formi udaraca i kletvi“ (Izl 21,15 i 17; Lev 20,9 prema Petković, 2012:224). Novi zavjet s druge strane iako „sadržava određene paralele sa Starim, umjesto osvetničkog kažnjavanja, nudi popuštanje te sugerira nemiješanje u svjetovna pitanja, uključujući i ona kaznenopolitička“ (Petković, 2012:224). Iako se uglavnom podržavala primjena smrtne kazne, unutar crkvenih zajednica je došlo do promjene tijekom vremena. U današnje vrijeme, naglasak Crkve često je stavljen na velikoj vrijednosti ljudskog života za koji se smatra kako nikada, pa čak ni u slučaju najtežih zločina, ne bi trebalo dovesti u pitanje. Crkva u pokostantinovsko doba nije zagovarala smrtnu kaznu već joj se otvoreno i čvrsto protivila. Brojni kršćanski teolozi bavili su se tim

pitanjem i javno iznosili svoj stav. Tako npr. sv. Augustin „ne odobrava smrtnu kaznu izričito, već smatra da državna vlast treba intervenirati na biskupov zahtjev te osuđivati heretike“ (Tomašević, 2002:286). No situacija se počne mijenjati u 11. i 12. stoljeću kada Crkva mijenja svoje mišljenje te počinje zastupati stav u kojem odobrava smrtnu kaznu samo za ozbiljne zločine, ali tu kaznu mora izvršiti iznimno svjetovna vlast, a ni pod kojim uvjetima ne smije crkva (Tomašević, 2002:286). Sv. Toma Akvinski bio je jedan od najutjecajnijih kršćanskih teologa svog doba, a i duže. Naime, on se slagao s stavom Crkve te je smrtnu kaznu prihvaćao samo ako je izvršena od strane svjetovne vlasti.

Prvo izdanje Katekizma 1992. godine podrazumijeva sličan stav, dakle, priznaje smrtnu kaznu kao nužnu kaznu za najteže oblike zločina. Katekizmom se „donošenje i izvršenje smrtne kazne dopušta javnoj vlasti zbog točno određenih uvjeta, i to više na teoretskoj negoli na praktičnoj razni te je time je potvrđen tradicionalni nauk Katoličke crkve“ (Tomašević, 2002:289). No izdanje Katekizma iz 1997. godine „stavlja u prvi plan nepovredivo dostojanstvo ljudske osobe, a primjenu smrtne kazne svodi na 'jako rijetke i ako ne praktično nepostojeće' slučajeve, nakon što se s potpunom sigurnošću utvrdi 'identitet i odgovornost' okrivljenika, te ako je ona jedino moguće rješenje (Petrov, 2019:74 KKC 2267). Iako Crkva teoretski prihvaća smrtnu kaznu, izričito se naglašava da je to samo krajnja mjera, kada nijedna druga opcija ne bi osigurala sigurnost i zaštitu ljudskog života. Dakle, stav Crkve prema smrtnoj kazni se počeo značajnije mijenjati nakon izdanja Katekizma 1992. godine. Iako je smrtna kazna u tom izdanju bila još uvijek dozvoljena u krajnjim slučajevima, konačna verzija Katekizma iz 1997. godine donijela je ključne promjene. U njoj se spominju iznimne okolnosti pod kojima je smrtna kazna opravdana, no one su gotovo nepostojeće. Dakle iako se u 1980-im godinama javljaju ozbiljnije rasprave i kritike smrtne kazne unutar Crkve, ona se nije značajnije ograničila. Može se zaključiti kako je u periodu između 1992. i 1997. godine došlo do bitne promjene u kojima Crkva odbacuje tradicionalne vrijednosti te se okreće novim mjerama koje su u skladu s dostojanstvom pojedinaca. Iako je važno naglasiti kako je Crkva kasnije, u 90-ima, formirala svoj konačan stav prema smrtnoj kazni, tj. njeno protivljenje prema smrtnoj kazni.

U novijem se crkvenom nauku stavlja veći naglasak na ukidanje smrtne kazne zbog shvaćanja da je neprikladna za moderno društvo koje raspolaže s drugim učinkovitim mjerama zaštita. U modernom crkvenom nauku zasigurno je najvažnije naglasiti značaj pape Franje. No prije njegovog ogromnog utjecaja na ukidanje smrtne kazne, ne smije se zanemariti utjecaj drugih papa, a to su papa Ivan Pavao II. te papa Benedikt XVI. Naime, papa Ivan Pavao II. smatra se jednim od najvećih zagovornika ograničavanja i ukidanja primjene smrtne kazne. Prilikom

posjeta drugim državama, papa se nije suzdržavao od pripovijedanja o ovom problemu i važnosti njegovog ograničavanja. Njegova pripovijedanja sastojala su se od tvrdnji poput „nekorisnosti smrtne kazne, toga da dostojanstvo ljudskog života nikada ne smije biti nijekano, iz čega se daje zaključiti da poštivanje ljudskog života ne trpi nikakve iznimke, pa ni onda kada je riječ 'o onome koji je učinio veliko zlo'“ (Tomašević, 2002:292). Što se tiče pape Benedikta XVI., on nije bio takav zagovornik ukidanja smrtne kazne kao što je bio njegov prethodnik, ali se i on zalagao za ograničavanje njene primjene. No tijekom njihovog doba nije došlo do nikakvog značajnijeg pomaka. To se promijenilo dolaskom pape Franje. U listopadu 2014. godine papa je pozvao sve kršćane kako bi se pridružili u namjeni da se smrtna kazna, kao i doživotni zatvor za kojeg je poistovjećivao sa smrtnom kaznom, ukine (Petrov, 2019:79).

Što se tiče odnosa Crkve i Jugoslavije, on je varirao tijekom godina. Naime, SFRJ je bila protuklerikalna i sekularna država. Religija je bila odvojena od države pa utjecaja na političke odluke od strane Crkve nije ni bilo. Također, nakon Drugog svjetskog rata „Katolička se Crkva suočavala se s primjenom represivne politike kojom je jugoslavenska vlast htjela dovesti do 'potpunog onemogućavanja (eliminiranja) svih faktora koji su na bilo koji način mogli imati negativan utjecaj na ostvarenje potpune indoktrinacije njezinih građana u skladu s novonastalim društvenim uređenjem“ (Bendra i sur., 2019 prema Bendra, 2021: 249-250). Do daljnjeg pogoršanja odnosa došlo je 1949. godine kada su „odlukom Svetog oficija iz crkvenog zajedništva isključeni katolici koji su se borili ili djelatno podržavali komunizam, npr. Josip Broz Tito“ (Šanjek, 1996:164). Također, važno je naglasiti kako je 1952. godine „FNRJ¹³ prekinula diplomatske odnose sa Svetom Stolicom pod optužbom da se ova 'miješa u unutrašnje poslove Jugoslavije“ (Šanjek, 1996:165). Sljedeće je godine donesen Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica kojim se pokušavalo prikazati da su se odnosi između države i Crkve poboljšali i uravnotežili (Bendra, 2021:250). Situacija se u sljedećih desetak godina nije ništa bitno mijenjala, vlast je i dalje nastojala maksimalno ograničavati utjecaj Crkve. No 1966. dolazi do popisivanja Protokola¹⁴ između Svete Stolice i Jugoslavije, a u aktu je stajala „izjava Svete Stolice da će katolički kler u Jugoslaviji djelovati u vjerskim zajednicama u skladu s jugoslavenskim Ustavom i zakonima“ (Šanjek, 1996:169).

Godinu dana kasnije, točnije 1967. te 1968. godine

¹³Puni naziv: Federativna Narodna Republika Jugoslavija.

¹⁴ Protokol se također sastojao od „izjave jugoslavenskih vlasti koja je sadržavala pravno-politička načela položaja vjerskih zajednica u skladu s jugoslavenskim Ustavom i zakonima, spremnosti da se obje strane savjetuju u pitanjima od značenja za razvoj međunarodnih odnosa te od razmjene predstavnika, iako diplomatski odnosi tada još nisu bili uspostavljeni“ (Šanjek, 1996:169).

„okružnice Pavla VI. Populorum Progressio i Humanae vitae poticajno utječu na osvješćivanje hrvatskog katoličkog laikanata te tribine i instituti za teološku kulturu laika pridonose jačanju katoličke svijesti u laika koji su sve aktivniji u obrani svojih vjerskih prava u društvu“ (Šanjek, 1996:169).

Ova je činjenica vrlo važna zbog toga što je uvelike utjecala na važnost Crkve i njenog stava u Hrvatskoj. Nekoliko godina kasnije, točnije 1971. godine, došlo je do poboljšanja odnosa zbog Titovog posjeta papi Pavlu VI. (Šanjek, 1996:169). Jedan od važnijih događaja bio je obraćanje pape Ivana Pavla II. slavenskim narodima pod komunizmom 1985. godine. Papa Ivan Pavao II. dolazio je iz Poljske, a bio otvoren protivnik komunističkog režima te je Katolička Crkva poslala jasnu političku poruku „birajući crkvenog čovjeka iz Istočnog bloka, koji se godinama bio dokazivao u borbi protiv komunističke ideologije“ (Kohl, 2014). Papa je u svom govoru „ohrabrivao ljude u zemljama pod komunističkom vlasti, davao im je snage i ulijevao vjeru da ne gube nadu u život u slobodi“ (Kohl, 2014). Hrvatska je u to vrijeme bila u sličnoj situaciji sa Poljskom te je Papa ovim govorom Hrvate još više približavao Crkvi, a udaljavao od ideja koje je zastupao vladajući komunistički režim.

Što se tiče odnosa Svete Stolice i Republike Hrvatske 1990-ih godina, njihov se odnos još više učvrstio. Naime, Sveta Stolica je od samog početka podržavala ideju samostalnosti Hrvatske. Također, u ratu koji je slijedio, Sveta Stolica je osuđivala velikosrpsku agresiju i zločine koji su je pratili. Službeno priznanje Hrvatske od strane Svete Stolice dogodilo se početkom 1992. godine (Šanjek, 1996: 512). Dvije godine nakon službenog priznanja, uslijedio je posjet pape Ivana Pavla II. Hrvatskoj na kojem se okupilo čak oko milijun vjernika (Šanjek, 1996:513). Šanjek također naglašava da je „hrvatski narod prvi od slavenskih naroda prihvatio svjetlo vjere“ (Šanjek, 1996:513). Iz ovih se činjenica može zaključiti da je Crkva imala značajan utjecaj na narod u Hrvatskoj. Dakle, iako ne postoje konkretni dokazi u kojoj je mjeri Crkva imala utjecaj na ukidanje smrtno kazne u Hrvatskoj, može se zaključiti kako je on zasigurno postojao.

10. Utjecaj medija

Kao i u svim aspektima života, mediji imaju ogroman utjecaj na stavove pojedinaca. Iako se povećala medijska pokrivenost te sam pristup brojnim različitim izvorima medija, može se tvrditi kako je povjerenje u medije oslabilo s obzirom na prošlost. No postoji li utjecaj medija na javno mnijenje o smrtnoj kazni? Sotirovic (2001) u svom istraživanju zaključuje kako mediji doista utječu na oblikovanje javnog mnijenja. No ovaj podatak je također bitno uzeti s mjerom

opreza zbog toga što različite vrste medija te samih sadržaja imaju drugačiji učinak na pojedince. Dakle,

„medijski izvještaji koji potiču pojednostavljene reakcije na društvene probleme, bilo tako da ih prikazuju u jednostavnim crno-bijelim izvještajima ili potiču emocionalne reakcije, mogu poticati ekstremne pozicije u društvenim pitanjima, a s druge strane, jačanjem sposobnosti publike da uoči obrasce i uspostavi veze među idejama, mediji mogu pomoći publici izbjegavati izrazito kaznene i jednostavne pristupe kompliciranim društvenim problemima“ (Sotirovic, 2001:17).

U globalu može se reći da mediji oblikuju stavove pojedinaca te općenito javno mnijenje. U prošlosti, kada je Hrvatska još uvijek bila sastavni dio SFRJ, mediji nisu bili dostupni kao što su danas no bili su vrlo važan izvor informacija. Smrtno kazne bile su vrlo privlačne za medije zbog toga što su presuda i izvršenje smrtnih kazni uvijek bile veliki događaji u državi. Iako su bile privlačne za medije, postoji podatak kako su novine „1981. godine objavile vijesti o izvršenju tri smrtne kazne, 1982. godine o dvije, 1983. godine nije bilo nije vijesti o izvršenju smrtne kazne, a 1984. je javnost obaviještena o jednom strijeljanju, a ovi se novinski podatci moraju smatrati nepotpunim“ (Janković, 1985:222).

Novine su 1980-ih godina prenosile vijesti o smrtnoj kazni formalnim, izravnim jezikom, a fokus je bio na upoznavanju čitatelja o slučaju te o pravnim aspektima povezanih sa smrtnom kaznom. Vijest Večernjeg lista koja je naslovljena pod „Potrebne izmjene“ govori o izmjenama zakona vezanih uz smrtnu kaznu pri čemu je korišten formalan jezik s posebnim naglaskom na pravne aspekte (Tagirov, 1987:4). U tim su se izvještajima često koristili službeni ili birokratski izrazi. Njihov je glavni cilj bio informiranje čitatelja, a ne izazivanje emocionalnog naboja. U Večernjem listu iz 1987. godine nalazi se i članak pod nazivom „Možda i smrtne kazne“ koji govori o početku suđenja počiniteljima černobilske katastrofe (Večernji list, 1987:9). Danas nijedan medij ne bi prenio ozbiljnu tematiku poput ove s tolikom staloženosti. Nadalje, članak iz Večernjeg lista iz siječnja 1987. godine govori presudi Vijeća Višeg suda u Zenici u kojoj je Jovan Gnjatić osuđen na smrt zbog dvostrukog ubojstva, a njegova žena osuđena je na dvadeset godina zatvora zbog sudjelovanja u tom zločinu (A.M., 1987:23). Taj je članak nazvan „Suprugu smrt, a supruzi zatvor“, a u njemu je kratko opisana presuda koja govori da je „Nevenka Ribić postala Jovanova ljubavnica, a maloljetna Zorana bila njegova kćer te da ih je Jovan odlučio ubiti kako bi izbjegao obvezu uzdržavanja nakon što je bio pokrenut postupak očinstva“ (A.M., 1987:23). Članak je napisan objektivnim stilom u svega nekoliko paragrafa. Prezentirane su ključne informacije bez nepotrebnog proširivanja ili dodavanja detalja koji bi samo povećali subjektivnost. Sve se svodilo na suhoparno iznošenje činjenica.

U sadašnjosti je medijska popraćenost sasvim drugačija. U Hrvatskoj medijski članci obiluju senzacionalističkim tonom. Naime, ovakav se pristup najviše može primijetiti u člancima koji obiluju dramatičnim izrazima koji su uobičajeno podebljani kako bi privukli pažnju čitatelja te u njemu izazvati emocionalnu reakciju. Tako npr. članci 24 sata koji govore o Dušanu Kosiću „Karlovački monstrum: Zavezali ga, prekrili mu oči i – smaknuli“ te „Tajna posljednje smrtne kazne: 'Njegovi zločini bili su brutalni'“ prikazuju zločine koji su počinjeni, ali način pisanja tih članaka je vrlo zanimljiv (Blotnej, Stojmenović, 2019, 2016). Naime, podebljane su najgore riječi kako bi bile najupečatljivije te su upotrijebljene najgore riječi kako bi se opisalo i dočaralo brutalnost ovih zločina, a njihov je primarni cilj šokiranje javnosti. S druge strane, vijest o izvršenju smrtne kazne Dušana Kosića iz 1987. godine napisana je na drugačiji način. Naime, napisana je stilom bez ikakvog emocionalnog ili senzacionalističkog tona. Večernji list (1987) piše kako je „Dušan Kosić, četverostruki ubojica, ušao 1. ožujka 1983. godine u iznajmljenu kućicu Zagradu u Karlovcu, gdje je živjela obitelj Matijević i ubio Čedimira Matijevića, 32, njegovu suprugu, 24, i njihovo dvoje maloljetne djece“ (T.V, 1987:23). Fokus ove vijesti je na činjenicama, na datumu ubojstva, broju žrtava te presudi te nema pokušaja izazivanja emocionalne reakcije kod čitatelja kao u člancima 24sata iz 2016. te 2019. godine. Također, u vijest iz 1987. godine nije opisivala njegovo smaknuće dok je u 'modernim' vijestima ono stavljeno u sami naslov članka. U ovoj se činjenici vidi velika razlika između današnjih medija i medija 80-ih godina kada je smrtna kazna bila sastavni dio zakonodavstva.

Kao što je već bilo naglašeno, mediji imaju utjecaj na javno mnijenje. Ovakva vrsta članka može za sobom povlačiti negativne konotacije te u čitatelju stvoriti još veću odbojnost prema smrtnoj kazni. S druge strane, kako su naglašeni brutalni zločini pojedinaca, ovi članci mogu imati kontraefekt. Može se izazvati određena vrsta straha kod čitatelja te se može razviti osjećaj opravdanosti i nužnosti ponovnog uvođenja smrtne kazne kako bi se uklonile takve opasnosti. Članak „Umro Šemso Šiljak, posljednji osuđenik na smrt u Jugoslaviji“ govori o brutalnim zločinima koje je počinio Šemso Šiljak te o tome kako se on izvukao od izvršenja smrtne kazne (24sata.hr, 2017). To sve može pridonijeti osjećaju straha te nužnosti na ovakve rigorozne mjere kako bi se zločinci uklonili. Kada bi taj članak bio napisan bez emocionalno i brutalno nabijenih opisa njihovih zločina, čitatelji bi mogli zaključiti kako smrtna kazna možda i nije potrebna zbog toga što je Šiljak proveo dvadeset godina u zatvoru i više nije nudio nikome.

Utjecaj medija na javnost je neosporan iako se može zaključiti kako se sam utjecaj tijekom vremena promijenio. U prošlosti, točnije 1980-ih godina, jedan od glavnih izvora informacija bile su novine koje su sadržavale izvještaje o smrtnim kaznama. Njihov pristup bio je fokusiran

na puko informiranje bez emotivnih ili senzacionalističkih mehanizama. S druge strane, u današnje vrijeme mediji često koriste senzacionalistički ton u svojim izvještajima s ciljem privlačenja pažnje čitatelja što može izazvati emocionalne reakcije. Postoji mogućnost da je do ovakve razlike u informiranju došlo zbog činjenice da je u današnjici mnogim ljudima nezamislivo postojanje smrtno kazne dok je 80-ih godina smrtna kazna bila normalna pojava. No može se zaključiti kako razlike u izvještavanju medija u prošlosti i sadašnjosti pokazuju utjecaj medija na percepciju složenih pitanja poput smrtno kazne.

11. Utjecaj povijesnih okolnosti i kulturnih događaja na percepciju o smrtnoj kazni

Kao što je već par puta naglašeno kroz ovaj rad, veliki utjecaj na rasplet situacije imale su promjene u svijetu u to doba. Nakon 70-ih i početkom 80-ih godina prošlog stoljeća počelo je „razdoblje koje karakterizira sloboda raspravljanja o svemu, nema više tabua, procesi političke demokratizacije bili su jaki, oslabile su zabrane iznošenja i prikazivanja razvojnih neuspjeha i političkih promašaja i zloupotreba“ (Bačić, 1991:509). Također, ovo razdoblje je obilježeno borbom za ljudska prava, promoviranjem demokracije i sličnih vrijednosti. Nakon kraja Hladnog rata i pada Željezne zavjese, svijet se uvelike promijenio. Nakon raspada SSSR-a, novostvorene države, uključujući i Hrvatsku, počele su usvajati demokratske vrijednosti. Sve više država krenulo je prema putu prema europskim i međunarodnim organizacijama koje imaju negativne stavove prema smrtnoj kazni. Dakle, kako su se države počele približavati ovim organizacijama, morale su u svoje zakonodavstvo i pravosudne sustave unijeti određene promjene. Te promjene najviše su se ticale stavljanje ljudskih prava u centar. Također, neke države prisegle su za ovom praksom kako bi osigurale članstvo u Vijeću Europe gdje je preduvjet bio ukidanje smrtno kazne (Coe.int, 2024).

Jedan od zanimljivijih događaja bio je izlazak filma 1988. godine pod naslovom „Kratki film o ubijanju“ poljskog redatelja Krzysztofa Kieślowskog koji je pokupio brojne nagrade. Kieślowski je bio poznat po svojim kontroverznim filmovima koji su često dizali prašinu u javnosti. No ovaj film imao je iznimno velik utjecaj na poljsku javnost. Dio je ciklusa filmova pod nazivom Dekalog koji se temelji na deset zapovijedi (Chami, 2021). Naime, film govori o brutalnom ubojstvu te kasnijoj egzekuciji počinitelja. Redatelj na zanimljiv način istražuje moralnu dilemu koja izjednačava ubojstvo i smrtnu kaznu. Redateljev prikaz smrtno kazne kroz hladan mehanizam pravnog sustava može se povezati s teorijama poput Kantove, koja govori

da se čovjek ne smije koristiti kao sredstvo za postizanje drugih ciljeva.¹⁵ Nakon izlaska filma, on je brzo odjeknuo u javnosti te je imao toliki utjecaj na nju da je u Poljskoj umalo došlo do ukidanja smrtne kazne. Film je izazvao tako veliku pozornost zbog toga što „Kieślowski čini da uporaba smrtne kazne u poljskom pravnom sustavu izgleda kao Hamurabijev zakonik“ (Chami, 2021). Redatelj je filmom uspio prikazati kako za njega ubojstvo i pogubljenje nisu različite stvari već naprotiv, smatra da su to sinonimi (Chami, 2021). Nakon puštanja ovog filma, velika većina stanovništva Poljske počela je dijeliti mišljenje s Kieślowskim. Iako se nakon ovog filma nije uspjela odmah ukinuti smrtna kazna, snaga ljudi prevladala je ubrzo te se zbog toga može zaključiti kako je „ovaj film ključan za ukidanje smrtne kazne u Poljskoj“ (Chami, 2021). Važno je dodati kako film nije imao utjecaja samo u Poljskoj već je utjecao na javno mnijenje u drugim državama poput Jugoslavije. U vrijeme izlaska filma, situacija Hrvatske bila je slična situaciji u kojoj se nalazila Poljska. Obje su zemlje bile pod komunističkom vlašću te se suočavale sa brojnim izazovima. Ovaj film otvara pitanje o moralnosti smrtne kazne koje bilo pozdravljeno u tadašnjoj SR Hrvatskoj zbog toga što je to bilo razdoblje poznato po raspravama o ljudskim pravima, kaznenoj politici, moralnim djelovanjima, i sl. Također, u filmu se koriste simboli kršćanstva koji su se mogli rezonirati u Hrvatskoj zbog narodne privrženosti Katoličkoj Crkvi.

12. Zaključak

Smrtna je kazna, kao najstroža i najkontroverznija sankcija, bila često u središtu etičkih i pravnih rasprava. Smrtna kazna nije strana u pravnom sustavu, ona je prisutna gotovo od samih početaka ljudske civilizacije. Bila je ukorijenjena u antičkim civilizacijama pa i u rimskim, srednjovjekovnim i modernim pravnim sustavima. Ona je bila i ostala jedan od najvažnijih instrumenata za kažnjavanje najgorih zločina te očuvanje društvenog mira i sigurnosti. Važno je također naglasiti kako se ona razlikovala po obliku i praksi izvršavanja ovisno o vremenu te ovisno o različitim kulturama. Oduvijek je bila predmet složenih rasprava i etičkih polemika, što dodatno govori o njenoj kompleksnosti i kontroverziji. Bila je tema brojnih teoretičara poput Hegela, Kanta, Beccarie, i dr. Iako su neki teoretičari otvoreno zagovarali njenu primjenu, neki, poput Beccarie, je nisu prihvatili u potpunosti. Beccaria je iznio najcjelovitiju kritiku pravosudnog sustava svog vremena te se zbog toga smatra jednim od glavnih začetnika

¹⁵ Kant odobrava smrtnu kaznu, smatra da je zakon kazne kategorički imperativ (Kant 1996, 105 prema Petković, 2017:79). Također, on kritizira Beccariju i njegovo shvaćanje kako je kazna korisna za odvraćanje budućih zločina te smatra da su njegovi stavovi „sofizam i pravničko lukavstvo“ (Petković, 2017:79). Dakle, prema Kantu kazna treba biti odgovor na zločin, a ne sredstvo kako bi se postiglo odvraćanje od zločina.

abolicionističkog pokreta. Abolicionistički pokret bio je pokret koji je težio ukidanju, ili barem smanjenju, izvršavanja smrtne kazne.

Što se tiče smrtne kazne u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj, ona je bila sastavni dio pravosudnog sustava. Iako je ona bila sastavni dio pravosudnog sustava te je bila većinom prihvatljiva u društvu, to se počinje mijenjati 80-ih godina prošlog stoljeća. Iako razlike po broju izvršenih kazni u usporedbi sa 70-im godinama nisu bile značajne, može se vidjeti smanjenje upotrebe smrtne kazne. Tijekom 80-ih godina počelo je razdoblje bez ogromnih medijskih cenzura, počeo je trend zagovaranja ljudskih prava i sloboda. Svijetom su se počele širiti liberalne vrijednosti te je počela demokratizacija. Ovi aspekti bili su pojačani nakon pada Željezne zavjese, pada komunizma u Europi. Došlo je do nastanka novih država koje su svoje uzore počele tražiti u zapadnoj sferi te se poistovjećivale sa njihovim idealima. Jedna od tih država bila je Hrvatska. Hrvatska je smrtnu kaznu ukinula Božićnim ustavom 1990. godine. Potpisnica je Protokola broj 6 te Protokola broj 13 (Europske) Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda koji zabranjuju primjenu smrtne kazne. Dakle, ukidanje smrtne kazne u Hrvatskoj dio je šire tranzicije zakonodavstva i društvenih reformi. Nadalje, ona je time uskladila svoje zakone i vrijednosti s europskim standardima i vrijednostima kako bi krenula novim, drugačijim, europskim putem. Tijekom ukidanja smrtne kazne, Hrvatska je prolazila kroz značajne političke i društvene promjene te je u skladu usklađivanja s međunarodnim standardima ukinula smrtnu kaznu. Iako je Hrvatska bila dio SFRJ, u kojoj je smrtna kazna bila standardna praksa, po nekim se stavovima i tendencijama moglo zaključiti kako nije toliki zagovornik smrtne kazne kao što su bile druge države. Naime, Slovenija i Hrvatska imale su jedne od najblažih zakona koji se tiču smrtne kazne, a bile su među prvim državama koje su je ukinule. Također, bile su prve države koje su izrazile želju okretanja novim vrijednostima koje je zagovarao Zapad. Dakle, možemo vidjeti kako odluka o ukidanju smrtne kazne nije bila previše iznenađujuća.

Kod procesa ukidanja smrtne kazne u Hrvatskoj ne može se zanemariti utjecaj Katoličke Crkve. Iako Crkva nije imala čvrsto formiran stav protivljenja smrtnoj kazni u to vrijeme, njen se stav uvelike promijenio. Papa Ivan Pavao II., žustri protivnik komunizma, ali i smrtne kazne, imao je ogroman utjecaj na cijelu kršćansku zajednicu, uključujući onu u Hrvatskoj. Što se tiče utjecaja medija na pitanje smrtne kazne, on je bio neupitan iako se tijekom vremena uvelike promijenio. Naime, 1980-ih godina su vijesti o smrtnoj kazni bile informativnog karaktera dok se u današnjici u njima najviše osjeća namjera buđenja emocionalnih reakcija kod čitatelja.

Kroz rad se navodi puno razloga koji su zasigurno pridonijeli ukidanju smrtne kazne, uključujući moralne, pravne i etičke aspekte. Neki od razloga su pitanje ljudskih prava, usklađivanje s međunarodnim standardima, mišljenje i utjecaj Crkve te pitanje učinkovitosti smrtne kazne. Svaki od tih razloga doprinio je odluci o ukidanju smrtne kazne. No teško je kvantificirati točan doprinos svakog od tih faktora. Ukidanje smrtne kazne može se shvatiti kao teška odluka koja je kombinacija brojnih čimbenika. Smatram kako bi veća dostupnost i analiza povijesnih dokumenata, arhivskih materijala i rezultata anketa pružila informacije koje bi omogućile detaljnije razmatranje mjere utjecaja svakog faktora na spomenutu odluku. Dakle, u slučaju budućih istraživanja, trebalo bi se usredotočiti na temeljitiju analizu spomenutih izvora kako bi došlo do jasnije slike ovih faktora.

13.Literatura

- Amnesty.org (2024) Death penalty. <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/death-penalty/>
- A.M. (1987) Suprugu smrt, suprugi zatvor. *Večernji list*, 23: 30. siječnja.
- Bačić, Franjo (1991) Vrijeme je za promjene u općem dijelu KZ SFRJ. *Zakornost* 45(5): 507-519.
- Balić, Sandra i sur. (2003) Stavovi studenata Zagrebačkog sveučilišta prema smrtnoj kazni. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* 40(2): 209-218.
- Baumgartner, Frank R. i sur. (2012) The Decline of the Death Penalty and the Discovery of Innocence || Public Opinion. *Cambridge University Press*.
- Bendra, Ivana (2021) Odnos tiska prema Katoličkoj Crkvi u Jugoslaviji u razdoblju od 1952. do 1970. godine – na primjeru analize vinkovačkoga lista Novosti. *Diacovensia: teološki prikazi* 29(2): 149-275.
- Blotnej, Bogdan (2019) Karlovački monstrum: Zavezali ga, prekrili mu oči i – smaknuli. *24sata.hr* 29.siječnja. <https://www.24sata.hr/news/karlovacki-monstrum-zavezali-ga-prekrili-mu-oci-i-smaknuli-611032>
- Coe.int (2024) Abolition of the death penalty in Europe <https://www.coe.int/en/web/abolition-death-penalty/abolition-of-death-penalty-in-europe>
- Enciklopedia.hr (2024) Andrić, Neda <https://www.enciklopedija.hr/clanak/andric-neda>
- Enciklopedia.hr (2024) Boban, Ljubo <https://www.enciklopedija.hr/clanak/boban-ljubo>
- Enciklopedia.hr (2024) Smrtna kazna <https://www.enciklopedija.hr/clanak/smrtna-kazna>
- Ehrlich, Isaac (1975) The Deterrent Effect of Capital Punishment: A question of Life and Death. *The American Economic Review* 65(3):397-417.
- Gallup, Alec M., Zeisel, Hans (1989) Death Penalty Sentiment in the United States. *Journal of Quantitative Criminology* 5(3):285-296.
- Gorgin, Navid (2024) Cesare Beccaria's arguments in criticism of torture and the death penalty. *Iranacademia.com* <https://iranacademia.com/agora/text/essay/cesare-beccarias-arguments-in-criticism-of-torture-and-the-death-penalty/?lang=en>

- Gvero, Mladen (1991) *Sudbine pred sudom : istinite priče iz advokatske kancelarije*. Beograd: Prosveta.
- Hol.lzmk.hr (2005) Abolicionizam. <https://hol.lzmk.hr/clanak/abolicionizam>
- Irvine Jill (2011) Hrvatsko proljeće i raspad Jugoslavije. *Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku* 2(7): 28-37.
- Janković, Ivan (1985) *Smrt u prisustvu vlasti : smrtna kazna u Jugoslaviji i svetu*. Beograd: Novi Beograd.
- Josipović, Ivo (1991) Zaštita ljudskih prava i reforma hrvatskog krivičnog procesnog zakonodavstva. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 42(3): 331-355.
- Kasapović, Mirjana (2024) *Zbogom postjugoslavenstvu!* Zagreb: Školska knjiga.
- Kohl, Helmut (2014) Papa Ivan Pavao II. odigrao je presudnu ulogu u slomu komunizma. *Večernji.hr*. 26. travnja. <https://www.vecernji.hr/vijesti/kohl-papa-ivan-pavao-ii-igrao-je-vaznu-ulogu-u-ujedinjenju-njemacke-935202>
- Lazarević, Ljubiša i sur. (1983) *Krivično pravo Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije : opšti deo*. Beograd: Savremena administracija.
- Marušić, Bartul (2016.) Teorijski prijepori oko opravdavanosti smrtne kazne. *Pravnik*, 50 (2016.) 100:75-94.
- Chami, Talal Adel (2021) Krzysztof Kieślowski's A Short Film About Killing: An Untold Plot. *Medium.com* 29.svibnja. <https://medium.com/@talalchami/krzysztof-kie%C5%9Bblowskis-a-short-film-about-killing-an-untold-plot-fc21dd6bc860>
- Otović, Miodrag (1988) *Osnovni pojmovi krivičnog prava SFRJ*. Zagreb: Informator.
- Pekić, Petar (1928) *Rasprava o smrtnoj kazni*. Subotica: Štamparija Fischer i Krausz.
- Petković, Krešimir (2017) *Discourses on Violence and Punishment*. London: Leyington Books.
- Petković, Krešimir (2012) Kako kažnjavaju velike religije? Prilog čitanju kaznene politike svetih tekstova. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* 19(1): 209-253.
- Petrov, Emanuel (2019) Pape s početka tisućljeća i njihov odnos prema smrtnoj kazni. *Služba Božja: liturgijsko-pastoralna revija* 59(1): 73-96.

- Pratt, John (2008) Scandinavian Exceptionalism in an Era of Penal Excess: Part I: The Nature and Roots of Scandinavian Exceptionalism. *The British Journal of Criminology* 48(2):119-137.
- Savez udruženja za krivično pravo i kriminologiju Jugoslavije (1989). *Osnovi i pravci budućeg razvoja jugoslovenskog kaznenog zakonodavstva: materijali sa savetovanja u Dubrovniku, 30. oktobar - 1. novembar 1989. god.* Beograd: Savez udruženja za krivično pravo i kriminologiju Jugoslavije.
- Smrtnakazna.rs (2023) Abolicionizam i abolicionisti u Srbiji. <http://www.smrtnakazna.rs/sr-latn-rs/teme/abolicionizam.aspx>
- Sotirovic, Mira (2009) Effects of Media Use on Complexity and Extremity of Attitudes Toward the Death Penalty and Prisoners' Rehabilitation. *Media Psychology* 3(1): 1-24.
- Stojanović, Sava (1985) *Ublažavanje kazne u krivičnom pravu SFRJ*. Beograd: Naučna knjiga.
- Stojmenović, Rosana (2016) Tajna posljednje smrtne kazne: 'Njegovi zločini bili su brutalni'. *24sata.hr* 11.kolovoza. <https://www.24sata.hr/news/tajna-posljednje-smrtne-kazne-njegovi-zlocini-bili-su-brutalni-486501>
- Sunstein Cass R., Vermeule, Adrian (2005) Is Capital Punishment Morally Required? The Relevance of Life-Life Tradeoffs. *Law and Economics Working Paper* 50(239): 1-52.
- Šanjek, Franjo (1996) *Kršćanstvo na hrvatskome prostoru*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Šimonović, Ivan (2020) Zašto je važna borba protiv smrtne kazne? *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 70(2-3): 213-250.
- Tagirov, T. (1987) Potrebne izmjene. *Večernji list*, 4.: 24. ožujka.
- Tomašević, Luka (2002) Crkva i smrtna kazna. *Crkva u svijetu: Crkva u svijetu* 37(3): 280-295.
- Tomić, Mirko (1985) *Smrtna kazna u krivičnom pravu*. Beograd: Savremena administracija.
- Tyler, Tom R., Weber, Renee (1982) Support for the Death Penalty: Instrumental Response to Crime, or Symbolic Attitude? *Law & Society Review* 17(1):21-46.
- T.V. (1987) *Večernji list* Jučer pogubljen Dušan Kosić *Večernji list*, 23: 30. siječnja.
- Večernji list* (1987, 17. ožujka) Možda i smrtne kazne. *Večernji list*, 9.

24sata.hr (2017) Umro Šemso Šiljak, posljednji osuđenik na smrt u Jugoslaviji.
<https://www.24sata.hr/news/umro-semso-siljak-posljednji-osu-enik-na-smrt-u-jugoslaviji-513882>

14.Izvori

Deathpenaltyinfo.org (2023) The Death Penalty in 2023: Year End Report
<https://deathpenaltyinfo.org/facts-and-research/dpic-reports/dpic-year-end-reports/the-death-penalty-in-2023-year-end-report>

Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava, Protokol br. 6. (1983). Zakon.hr.
<https://www.zakon.hr/z/364/%28Europska%29-Konvencija-za-za%C5%A1titu-ljudskih-prava-i-temeljnih-sloboda>

Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava, Protokol br. 13. (1983). Zakon.hr.
<https://www.zakon.hr/z/364/%28Europska%29-Konvencija-za-za%C5%A1titu-ljudskih-prava-i-temeljnih-sloboda>

Europsko vijeće. (2013) *Proposal for a Council Decision on the signing, on behalf of the European Union, and provisional application of the Agreement between the European Union and the United States of America on the processing and transfer of Passenger Name Record (PNR) data by air carriers to the United States Department of Homeland Security.* <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8416-2013-INIT/en/pdf>

Kazneni zakon. Narodne novine 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21.
<https://www.zakon.hr/z/98/Kazneni-zakon>

Ministarstvo pravosuđa i uprave Republike Hrvatske (2024). *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima.*
https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/pdf/medjunarodni/medjunarodni_pakt_o_gradjanskim_i_politickim_pravima.pdf

Savezni zavod za statistiku (1989) *Jugoslavija 1918-1988: Statistički godišnjak.*
<https://publikacije.stat.gov.rs/G1989/Pdf/G19892004.pdf>

Ujedinjeni narodi (2024) *Opća deklaracija o ljudskim pravima.*
https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/src1.pdf

Sažetak

Smrtna kazna postojala je od samih početaka ljudskog života, a ona je najteži oblik sankcije unutar kaznenog zakonodavstva država. Također, jedno je od najizazovnijih pitanja u pravosudnim sustavima diljem svijeta, a karakteriziraju ga politička, pravna te moralna pitanja koja dijele društvo. Njena se uporaba tijekom vremena smanjila, no nije se ukinula. Smrtna kazna se u sadašnjosti provodi u državama poput Sjedinjenih Američkih Država, Kine, Saudijske Arabije, itd. Njena upotreba u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj, koja je bila dio SFRJ, trajala je do njenog osamostaljenja, točnije do 1990. godine. Smrtna kazna bila je sastavni dio zakonodavstva Jugoslavije, a tijekom 1970-ih godina zakoni su se postrožili te je ona bila nešto češće korištena. Tijekom 80-ih godina prošlog stoljeća u društvu dolazi do većeg zanimanja za ljudska prava što je rezultiralo većem protivljenju njenog provođenja. Jača pokret abolicionizma u svijetu pa tako i u Jugoslaviji. Njenom je ukidanju pogodovala situacija u kojoj su se države nalazile. Naime, došlo je do sloma najvećih komunističkih saveza država te su se brojne države okrenule demokratizaciji i liberalizaciji. Hrvatska se sve više okretala Zapadu, a na njenu odluku o ukidanju smrtne kazne utjecaj je imala i Katolička Crkva koja joj se sve više protivila. Hrvatska je, uz Sloveniju, bila jedna od prvih zemalja koje su ukinule smrtnu kaznu svojim osamostaljenjem što govori o njihovoj želji da krenu novim putem koji je bio fokusiran na zaštitu ljudskih prava i sloboda.

Ključne riječi: smrtna kazna, SR Hrvatska, SFRJ, abolicionizam, utjecaj medija